

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Bakalářská práce

Výchova dětí, rodičovství a gender v současné
společnosti

Radovan Škrabal

Plzeň 2016

Obsah

1	ÚVOD.....	2
2	VZNIK RODINY V KONTEXTU TEORIE	3
	2.1 Základní pojmy	3
	2.2 Vývoj rodiny	4
	2.3 Charakteristika současné české rodiny	7
	2.3.1 Funkce rodiny a její vývoj	7
	2.3.2 Rodičovská péče	10
	2.3.3 Interakce rodič-dítě	11
	2.4 Východiska rodinné politiky v České republice	12
	2.4.1 Vývoj období do roku 1989	14
	2.4.2 Vývoj v období od roku 2000	15
	2.4.3 Sladění rodinných a pracovních povinností	17
	2.5 Muži a ženy z genderového hlediska	20
	2.6 Kvalitativní průzkum – srovnání dvou generací.....	23
	2.6.1 Metodika průzkumu	24
	2.6.1.1 Použité metody	24
	2.6.1.2 Cíl průzkumu	28
	2.6.1.3 Předmět a objekt průzkumu	29
	2.6.1.4 Formulace výzkumného problému a otázek	29
	2.6.1.5 Rozhodnutí o vzorku	30
	2.6.2 Analýza a interpretace dat	32
3	ZÁVĚR.....	46
4	SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A PRAMENŮ	48
5	RESUMÉ.....	57

1 ÚVOD

Péče státu o rodinu a péče rodiny o její děti jsou základními předpoklady pro kvalitní uplatnění se ve společnosti. Česká republika prošla od roku 1948 zásadním vývojem, který byl důsledkem změn politických, ekonomických, sociálních a dalších. Vždy byl mj. v popředí zájem o člověka, který je pro každou společnost důležitým kapitálem. Výchova dítěte v rodinách od jeho raného věku až do dospělosti, kdy je schopno samo sebe ekonomicky zabezpečit, je obsahem mnoha vládních dokumentů. V 50. letech 20. století došlo ke změnám v pojetí přístupu na trh práce. Tehdejší socialistický stát byl přesvědčen, že ženám bude k užítku, když se více zapojí do pracovního procesu. Proto je cílem práce srovnání přístupu k rodičovství a výchově dětí u generace osob, jejichž děti se narodily v letech 1975-1985, přístupu k této problematice v generaci těchto dětí (jejichž děti se narodily v rozmezí let 2000 - 2015). Budou popsány shody a rozdíly genderových rolí tohoto období rodičovství a raného dětství.

Důvody proč se bakalářská práce věnuje tomuto tématu jsou jednoznačné. Zapojení žen do procesu trhu práce je v mnoha zemích rozdílné, průběžně se rozvíjí a mění. To platí také pro Českou republiku. Uplatňování různých možností, jejich kombinací v kontextu potřeby finančních prostředků, potřeby mít dítě jako pokračovatele rodu, mít také čas a peníze na jeho výchovu a vzdělání je prioritou. Česká republika se tak jako jiné evropské země již delší dobu potýká s nepříznivými demografickými výsledky. Klesající porodnost má nezastavitelný trend s občasnými krátkými obdobími, které ale nemohou nahradit trvalý dlouhodobý deficit počtu narozených dětí. Stále větší počet zatím dětí v raném věku vyrůstá převážně mezi dospělými, přičemž postupně, aniž si to kdokoli uvědomuje, přebírá jejich zvyky, návyky, životní styl. Česká společnost se již roky potýká s nesprávně nastavenými parametry z doby socialismu padesátých let 20. století a následného období. Na základě

tehdy platné legislativy byli muži prakticky odstaveni od povinnosti společně se starat o výchovu dětí v rodině, byli zbaveni odpovědnosti za péči o dítě, jejich povinnost byla cíleně zaměřena na pracovní povinnosti. Ženy byly cíleně po mnoho let postaveny před povinností být zapojeny do pracovního procesu, uplatnit své znalosti a schopnosti. Po několika letech přišel opačný směr. Ženy musí zůstat s dětmi doma co nejdéle s argumentem, že děti matku potřebují. Byla výrazně prodloužena rodičovská dovolená, která se zdála velmi výhodnou než rodinám začalo docházet, že jsou odštěřeny od možnosti vydělávat více peněz, nespolehat se pouze na státní dávky. Nastal tak opačný efekt. Ženy začaly přemýšlet, jak přispět k vylepšení rodinných rozpočtů. Začaly se proto sále více zajímat o možnosti návratu na pracovní trh. Stát přitom není schopen již několik let zajistit pro ženy s dětmi v raném věku odpovídající zázemí, tj. zařízení, do kterých mohou děti umístit, aby se mohly ženy plně do pracovního procesu zapojit.

Práce je rozdělena na část teoretickou a část praktickou. Teoretická část bude zpracována s využitím literární rešerše české a také zahraniční literatury obsahují podklady zaměřené na problematiku podílu žen na účasti na pracovním trhu zároveň se zvládnutím péče o děti v raném věku. Jádro teoretické části tvoří získané poznatky týkající se historie vzniku rodin, vývoje rodin v České republice. Chybět nebude charakteristika současné české rodiny, úkoly její péče o děti, definování funkcí rodiny, východiska rodinné politiky, včetně problematiky sladování pracovního a osobního života ženy. Praktickou část tvoří zorganizování kvalitativního průzkumu s využitím zúčastněného pozorování a dále nestrukturovaných rozhovorů. Cílem této části práce je analyzovat a dále vyhodnotit názory respondentek, které se souběžně s péčí o děti v raném věku zapojily z různých důvodů opět do pracovního procesu. Závěrem definovat v čem se jejich názory a postupy jednání shodují v obou generacích zúčastněných žen.

2 VZNIK RODINY V KONTEXTU TEORIE

2.1 Základní pojmy

Vztahy mezi členy rodiny, svazkem manželství a příbuzenstvím se zabýval A. Giddens. Rodinu charakterizoval stručně jako skupinu osob, která je ovládána vztahy mezi vlastní rodinou, příbuzenskými vztahy včetně manželství. Příbuzenství charakterizoval jako konkrétní svazek, který vzniká „mezi dvěma lidmi sňatkem nebo také na základě pokrevních vazeb v otcovské nebo mateřské linii.“ Manželství chápe jako „sociálně akceptovatelný a posvěcený sexuální svazek mezi dvěma dospělými jedinci.“¹ Na téma rodina definovala své poznatky řada autorů zabývajících se problematikou rodiny a jejího života. Některým autorům stačilo k definování málo slov, jiní potřebovali ke svému sdělení více prostoru. „Rodina je společenská skupina spojená manželstvím nebo pokrevními vztahy, odpovědností a vzájemnou pomocí.“² Několikrát se pokoušel co nejpřesněji definovat pojem rodiny D. Cheal. Jeho první definice vyzněla pochopení rodiny jako subjektu, která je ohraničena přesně daným počtem osob. Později názor upřesnil. Rodinu již definoval jako skupinu, která mezi sebou již navazuje konkrétní vztahy, které jsou důvěrné, navíc dlouhodobě fungující s tím, že takto mohou působit až několik pokolení.³ O osm let později se lze setkat s definicí rodiny, která ji charakterizuje jako jednu z nejstarších společenských institucí, která mj. vytváří určité klima, vztahy, hodnoty, základy etiky a životního stylu.⁴ Definici pojmu rodiny obohatil také P. Mühlpachr. Ocenil rodinu jako subjekt, který podle svých možností vybavuje svého člena do jeho nového života určitým sociálním statusem.

¹ GIDDENS, Anthony. *Sociologie*. Praha: Argo, 1999, s. 97. ISBN 80-7203-124-4.

² HARTL, Pavel a Helena HARTLOVÁ. *Psychologický slovník*. Praha: Portál, 2000. s. 513. ISBN 80-7178-303-X.

³ CHEAL, David. *Sociology of family life*. Basingstoke: Palgrave, 2002, s. 4. ISBN 0-333-66578-3.

⁴ PRŮCHA, Jan, Eliška WALTEROVÁ a Jiří MAREŠ. *Pedagogický slovník*. 4., aktualiz. vyd. [i.e. Vyd. 5.]. Praha: Portál, 2008, s. 202. ISBN 978-80-7367-416-8.

Člen této rodiny si postupně utváří vlastní život, zakládá novou rodinu, vychovává děti. V neposlední řadě, pokud je to nutné, pečuje o vlastní rodiče, kteří zestárlí nebo jsou nemocní a jeho pomoc potřebují.⁵ „Rodina je nejvýznamnější nomickou institucí, která je „místem, kde naše konstrukce sociální reality nabývá svých základních obrysů: v rodině se neustále definuje a redefinuje sociální svět, formují hodnoty a ustavují cíle jednání.“⁶

2.2 Vývoj rodiny

Celý život lidí od prvních lidských společenství se vytvářel s ohledem na život celé skupiny osob, které spolu žily. Teprve mnohem později, jak společenství lidí se rozvíjelo, začaly se rozvíjet i rodinné vazby a později také vazby příbuzenské. Mnohé o životě tehdejších lidí prozrazují historické nálezy. Lze z nich ale odvodit převážně jak lidé žili, jaké nástroje ke svému životu potřebovali, jak je mohli využívat, jaké rostliny začali postupně pěstovat, jaké nádoby a věci denní potřeby se naučili vyrábět a využívat. Již hůře se přesně definuje, v jakých společenských formacích žili. Počátky je možné pouze odvozovat. Přesně vše určit, je velmi složité. „Jednoduchý návod na terénní práci bohužel neexistuje“.⁷ Jako vysoce kvalitní je řadou autorů hodnoceno dílo R. Foxe, které je klasikou v literatuře společenských věd. Autoři hodnotili především srozumitelnost výkladu. Ve své knize mj. vypracoval studii lidské společnosti, její dominance, hierarchie, teritority atd. Zdůraznil, že je nezbytné, aby se člověk vyrovnal s procesem adaptace, který umožňuje lépe studovat problematiku příbuzenství a také manželství na čtyřech

⁵ MÜHLPACHR, Pavel. *Sociopatologie*. Brno: Masarykova univerzita, 2008, s. 153. ISBN 978-80-210-4550-7.

⁶ MOŽNÝ, Ivo. *Rodina a společnost*. 2., upr. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2008. Studijní texty (Sociologické nakladatelství), s. 277. ISBN 978-80-86429-87-8.

⁷ ERIKSEN, Thomas Hylland. *Sociální a kulturní antropologie: příbuzenství, národnostní příslušnost, rituál*. Praha: Portál, 2008, s. 42. ISBN 978-80-7367-465-6.

základních principech. Prvním je, že ženy mají děti, druhým, že muži oplodňují ženy, třetím, že muži obvykle vykonávají kontrolu, čtvrtý, že nejbližší příbuzní se nemají navzájem pářit.⁸ Tyto základní principy patří ke stálým poznáním, na které se odvolávají další autoři zabývající se problematikou vzniku a fungování rodiny. A. Giddens uvedl, že se mnozí vědci v časovém vývoji rodiny v mnoha případech mýlili. Jako příklad uvedl mylnou domněnku vědců, že v předmoderní době v Evropě převládaly rodiny rozšířeného typu, naopak se vyskytovaly a vyskytují rodiny nukleárního typu. Také vývoj rodinného života probíhal v několika fázích. S vývojem lidstva a rodin postupně ubývá příbuzenských sňatků, je povolena svobodná volba partnerů, klesá počet narozených dětí, postupně se stále více rozšiřují práva dítěte. Rodiny se během doby stávají monogamní, což přikazují zákony. Děti dostávají jméno po otci, stávají se dědici. Rodina má typicky nukleární charakter, typickou domácnost tvoří rodiče a jejich děti.⁹ Problematikou vztahu muže a ženy se také zabývala E. Bocková. Připomínala často rčení Gedaliaha ibn Yahia, že „Žena není člověkem, protože na rozdíl od muže nevznikla z hlíny, ale ze žebra Adama. Jsou stejně rozumné jako muži a jejich síla se ukazuje zvláště při porodních bolestech.“¹⁰ Na tehdejší dobu 16. století to byl ze strany muže velmi odvážný názor. A. Giddens připomíná, že se postupně velmi rychle měnily názory tehdejší společnosti na způsoby života. Např. co bylo nemyslitelné z hlediska rozvodu manželství, později se stalo běžnou záležitostí, která byla daná zákony konkrétní země. Charakteristika rodin se v průběhu staletí výrazně mění. Z rozšířených rodin a jiných příbuzenských systémů se vyčleňují rodiny nukleárního typu. V roce 1963 podrobně celý proces analyzoval a popsal William

⁸ FOX, Robert. *Kinship and Marriage: An Anthropological Perspective*. Cambridge: Cambridge University Press, 1967, s. 31. ISBN 05212778236 (paperback).

⁹ Tamtéž, s. 98-99.

¹⁰ BOCK, Gisela. *Ženy v evropských dějinách: od středověku do současnosti*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2007. Utváření Evropy, s. 15. ISBN 978-80-7106-494-7.

J. Goode v knize *Světová revoluce a rodinné vzorce*.¹¹ V pozdějších letech se na základě mnoha dalších zkušeností prokázalo, že celý proces vývoje rodiny deklaroval správně. Především nadále dochází k poklesu významu rozšířených rodin, stále více se projevuje všeobecná tendence svobodné volby životního partnera, více se uznává právo žen na rozhodování včetně rozhodování o sňatku, ubývá příbuzenských sňatků, prosazuje se větší míra sexuální svobody, všeobecně se rozšiřují práva dítěte.¹² Vývoj rodinného života v různých etapách společnosti charakterizoval Lawrence Stone. Konstatoval, že v první fázi existovaly rodiny převážně nukleárního typu. Byly charakteristické tím, že se jednalo o malé domácnosti rodiny, které udržovaly nejbližší vztahy pouze s úzkou komunitou zahrnujících také jejich nejbližší příbuzné. Druhou etapu považoval pouze za přechodné období, přechodnou formu. Zasadil ji do období od první poloviny 17. století do počátku 18. století. Tento způsob života rodiny nejprve v nejbohatších vrstvách, ale v následujících letech začala pronikat prakticky do celé tehdejší společnosti. Fáze byla charakteristická zvýšenou péčí rodiny o děti, výrazněji se proto také projevuje mateřská láska. Rodiny si uvědomují význam existence dětí pro pokračování rodu. Péče o děti byla spojena s růstem autoritativního vystupování a pravomocí otce rodiny. Ve třetí fázi popsal Stone způsob rodinného života, který odpovídá dnešnímu stylu – úzké citové vazby, stále více stoupá ochrana soukromí rodiny, pozornost se stále více zaměřuje na výchovu dětí. Třetí fáze představuje typ rodinného života tak, jak jej známe dnes ze současné západní společnosti.

¹¹ GOOD William. J. *World Revolution in Family Patterns*. New York: Free Pres, 1963.

¹² GOODE, W. In GIDDENS, Anthony. *The constitution of society: outline of the theory of structuration*. Cambridge [Cambridgeshire]: Polity Press, 1984, s. 99. ISBN 0745600077.

Rodina je spjata úzkými citovými vazbami. Důraz se klade na značnou míru soukromí. Rodina se zaměřuje na výchovu dětí.¹³

2.3 Charakteristika současné české rodiny

2.3.1 Funkce rodiny a její vývoj

Vývoj celé společnosti působí zároveň na jednotlivé členy, kteří se sdružují v rodinách. Ty plní konkrétní funkce, které vycházejí z představ společnosti shrnutých do různých oficiálních dokumentů a legislativy. Rodina je živý útvar, který v rámci společnosti nejen působí uvnitř sama v sobě, ale také navenek, na druhou stranu i ona sama přijímá potřebné podněty z vnějšku. Na základě této skutečnosti vznikala postupně řada definic. Jejich autoři vycházeli jednak ze studia dosud známých poznatků teoretických a zároveň využívali vlastními aktivitami získané zkušenosti praktické. Stále v odborné veřejnosti panuje názor, že přes velké množství definic zatím žádná přesně nevyjadřuje tento pojem. Definice vycházely z různých faktorů, záleželo na tom, kterému dávali autoři přednost. J. Langmeier a M. Kňourková konstatovali, že „Rodina je institucionalizovaná biosociální skupina, vytvořená přinejmenším ze dvou členů odlišného pohlaví, mezi nimiž neexistuje pokrevní pouto, a z jejich dětí.“¹⁴ Jedna z nejznámějších definic autora I. Možného shrnuje názory na rodinu jako nomickou (všeobsahující) instituci, ve které členové rodiny podle svého uvážení přetvářejí vlastní život, který představuje realistický obraz jak lidé žijí. Svým způsobem tak v praxi redefinují sociální svět, podle svého

¹³ STONE, Lawrence. The family, sex and marriage in England 1500-1800. New York, NY [u.a.]: Harper & Row, 1977. ISBN 0060141425.

¹⁴ LANGMEIER, Josef a Marie KŇOURKOVÁ. *Psychologie. Č. 1, Úvod do obecné a sociální psychologie*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1984, s. 62.

uvážení formují hodnoty a stanovují si také podle svého uvážení vlastní cíle.¹⁵

Rodina plní několik funkcí. Kvalita záleží na schopnosti rodiny aktivně utvářet a budovat vlastní život za účasti všech jejích členů. Již v roce 1984 I. Slaměník a J. Výrost definovali základní funkce rodiny, přičemž za nejdůležitější považovali funkce reprodukční, materiální, výchovnou, emocionální.¹⁶ Podrobněji definovali a popsali význam funkcí rodiny J. Langmeier a D. Krejčířová. Podle jejich názoru rodina plní funkci reprodukční, která umožňuje plodit novou generaci lidí. Zdůrazňují, že řada z nich se také rodí mimo manželství, což neznamená, že tyto lidé nebudou schopni založit rodinu jak ji známe a plnit funkci rodiny. Hospodářskou funkci rodina plní tím, že reguluje své potřeby podle možností, které má. Rodina je v současném období spotřební jednotkou. Důležitá je emocionální funkce, která hraje velkou úlohu v celkové spokojenosti rodiny. Kvalitní a přátelské vztahy mezi jednotlivými členy, zejména mezi rodiči a dětmi, je rozhodující. Je známo, že mnoho sporů vzniká mezi rodiči z různých názorů na výchovu dětí. Rodina také musí plnit socializační funkci. Musí připravit své dítě tzv. do života, naučit ho základním pravidlům společenského chování, vytvářet dobré podmínky pro další vzdělávání,

¹⁵ MOŽNÝ, Ivo. *Rodina a společnost*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2006, s. 277. Studijní texty (Sociologické nakladatelství). ISBN 80-86429-58-X.

¹⁶ SLAMĚNÍK, Ivan a Jozef VÝROST (eds.). *Aplikovaná sociální psychologie: [člověk a sociální instituce]*. Praha: Portál, 1998, s. 304. ISBN 80-7178-269-6.

předávat mu základní kulturní statky společenství.¹⁷ J. Reichel k dosud vyjmenovávaným, funkcím rodiny přidává také funkci obrannou. Nemyslí tím funkci, která by umožnila některým členům rodiny stát se vojákem apod., ale má na mysli stav, kdy se rodina musí naučit zákonnými prostředky sama bránit včetně využití právních služeb. Uvedl, že byla vždy součástí života rodiny, tedy i před několika staletími. V současné době „Civilizovaná forma rodinné obrany rodiny nabývá charakter spíše symbolický.“¹⁸ V posledních letech nabývá velkého významu tato funkce zejména v souvislosti s činností některých médií, které za vidinou dalšího zisku neomaleně a často v podstatě likvidačně dokáže dehonestovat rodinu s velkým dopadem na děti. M. Šauerová již v roce 2011 na tuto velmi nebezpečnou aktivitu upozornila na mezinárodní vědecké konferenci v Bratislavě. Upozornila, že média stále více ovlivňují postoje společnosti. Převážná část se dokáže s tímto tlakem vyrovnávat, protože situaci si umí vyhodnotit. Horší je to u dětí, které navíc velmi intenzivně vnímají násilí, některé z dětí mají vzory v lidech, které projevují svou sílu, násilné strategie. K takovéto výchově často přispívá sama rodina.¹⁹

Vliv celosvětových globalizačních procesů urychluje nejen ekonomiky států, ale také působí na chod rodiny. Z. Matějček uvádí, že vše působí negativně na řadu rodin, které pod vlivem těchto aktivit zcela nebo

¹⁷ LANGMEIER, Josef a Dana KREJČÍŘOVÁ. *Vývojová psychologie*. 2., aktualiz. vyd. Praha: Grada, 2006, s. 163. Psyché (Grada). ISBN 80-247-1284-9.

¹⁸ REICHEL, Jiří. *Kapitoly systematické sociologie*. Praha: Grada, 2008, s. 189. Sociologie (Grada). ISBN 978-80-247-2594-9.

¹⁹ ŠAUEROVÁ, Markéta. Posuzování krizových situací v rodině samotným dítětem pod vlivem mediálně prezentovaných „vzorů“ rodiny. In HÁRDY, Maria (eds). *Sociální patológia rodiny*. Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie. Bratislava: Vysoká škola zdravotníctva a sociálnej práce sv. Alžbety, 2011, s. 301. ISBN 978-80-8132-000-2.

částečně změnil svůj životní styl. Podařilo se zachovat funkci emocionální. Funkce je zpravidla potlačena v některých sociálních skupinách. Proto je nutné věnovat pozornost pěstování citových vazeb mezi členy rodiny. Základem je naučit se skutečnému plánování života rodiny, její budoucnost, cíle. Členové rodiny si musí umět zorganizovat svůj čas, aby se mohli věnovat volnočasovým aktivitám. ²⁰

2.3.2 Rodičovská péče

V úvodu je vhodné si připomenout názory jednoho z největších českých odborníků na problematiku výchovy dětí Z. Matějčka, autora několika desítek knih zabývajících se nejen teoretickými poznatky, ale zejména jejich aplikací a srozumitelného výkladu pro laickou veřejnost. Matějček chápal rodinu vždy konzervativní společenský útvar, protože v něm dítě nachází dobrý domov, v němž většina rodičů pečuje o dítě, snaží se z něj vytvořit novou osobnost. Matějček nesouhlasí s názorem, že dnešní rodina je úplně jiná než byla dříve. Odůvodňuje to tím, že „základní principy tu stále jsou a budou, patrně od věků do věků.“²¹

Úloha státu směrem k ochraně dítěte spočívá v garanci jeho zdravého života, vývoje včetně chránění zájmů dítěte. Úmluva o právech dítěte byla vydána v New Yorku v roce 1989, Česká republika je jí vázána od roku 1991. Na Úmluvu navazuje česká legislativa, celá řada zákonů, které definují pravidla pro všechny subjekty zúčastněné na výchově dětí.

²⁰ MATĚJČEK, Zdeněk. *O rodině vlastní, nevlastní a náhradní*. Praha: Portál, 1994, s. 30-35. Rádcí pro rodiče a vychovatele. ISBN 80-85282-83-6.

²¹ MATĚJČEK, Z. *Rodiče a děti*. Praha: Avicenum, zdravotnické nakladatelství, 1986, s. 175. ISBN 08-011-86.

Legislativa a uplatňování v praktickém životě je pouze jednou částí péče zaměřené na děti. Především je nezbytné, aby péči dětem věnovala vlastní rodina, pokud ji dítě nemá, tak rodiče v náhradní rodinné péči. V posledních letech se stále více uplatňuje, aby dítě bylo do jakékoli ústavní péče umisťováno jen výjimečně. Po mnoho let také na toto téma probíhají diskuse. Často jsou interpretována slova o tom, že ústavní péče je to poslední, co by měl stát uplatňovat. Přitom ale existuje jen neefektivní prevence, jak by stát mohl v předstihu pomoci ženám, které se dostanou do krizové situace, jejímž výsledkem je „odložení“ dítěte, protože péči nezvládají. Mnohdy mají tyto ženy tzv. co dělat samy se sebou. Zcela jednoznačně – péče o dítě musí být prioritou péče o rodiny.

2.3.3 Interakce rodič-dítě

V rodině s dítětem se interakce uskutečňuje nepřetržitě. Rodiče si uvědomují svou povinnost se o dítě starat, vedou dítě k tomu, aby doma respektovalo pravidla v rodině stanovená, ve škole respektovalo pravidla daná školou a ve společnosti pravidla základního chování úměrná věku dítěte, aby jim rozumělo. Je logické, že se může měnit z různých důvodů pravidla v rodině, mohou být zkvalitněna, ale také mohou být narušena, např. rozchodem rodičů. Dítě je formováno kvalitou prostředí v rodině, která je sociálním a výchovným prostředím. Dítě reaguje na podněty od rodičů, kteří svým přístupem rozvíjejí aktivity dítěte, rodiče zpětně získávají nové podněty pro jeho výchovu. ²² Dítě získává kvalitní základy do života v případě, že si uvědomuje, že mu rodiče dávají do solidní základy, že ví, že musí respektovat rodiče a rodiče, pokud jsou rozumní, ví, že musí respektovat své dítě, pokud se nejedná o nespílitelné požadavky apod. Také dítě je osobnost. Proto potřebuje pevnou vazbu ze strany rodičů, pevný osobní a tělesný kontakt. To vytváří podmínky pro to, aby dítě,

²² ČÁP, Jan. *Rozvíjení osobnosti a způsob výchovy*. Praha: ISV, 1996. ISBN 80-85866-15-3.

úměrně svému věku, udělalo první kroky na cestě jeho morálního a sociálního vývoje.²³ Při výchově dítěte i dospělého se lze setkat se čtyřmi modely stylů výchovy. Autoritářský styl je charakteristický tím, že rodiče z jakýchkoli důvodů nerespektují přání a potřeby dítěte. „Děti, žijící v pohodlí a dostatku, opečovávané a cílevědomě intenzivně rozvíjené celou milující rodinou, selhávají v dětském kolektivu, ve kterém se neumějí pohybovat a podřídit se jeho pravidlům a později selhávají i ve škole, kde jim to najednou třeba moc nejde – „ale my se všichni tak snažili.“²⁴ Druhým stylem je autoritativně vzájemný styl, rodiče jsou v tomto případě sice nároční a neustále mají potřebu kontrolovat aktivity dítěte. Nikdo jim nemůže odepřít jejich laskavost, jsou schopni akceptovat přání a potřeby dítěte. Třetím stylem je styl zanedbávající. Charakteristické je lhostejnost rodičů k dítěti, na dítě nemají žádné nároky, nepodílejí se na jeho rozvoji, jsou mnohdy citově chladní, dokonce jeho lásku odmítají. Shovívavý styl je charakteristický přijímáním dítěte, emoční podporou a porozuměním. Na druhé straně na dítě jsou kladeny jen malé nebo dokonce žádné požadavky. Dítě tak není motivováno k lepší kvalitě své činnosti.²⁵

2.4 Východiska rodinné politiky v České republice

Prioritou státu je péče o rodinu, zajištění správného fungování. K tomu vytváří řadu strategií s pevně stanovenými prioritami. Vláda České republiky si uvědomuje, že v republice žijí lidé s velmi rozdílnou životní úrovní, přičemž řada rodin i jednotlivců se bez pomoci státu nemůže obejít.

²³ RODGE, Jan-Uwe. *Výchova dětí krok za krokem*. Praha. Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-249-2.

²⁴ KUTÁLKOVÁ, Dana. *Vývoj dětské řeči krok za krokem*. 2., aktualiz. a dopl. vyd. Praha: Grada, 2010, s. 9. Pro rodiče. ISBN 978-80-247-3080-6.

²⁵ KUTÁLKOVÁ, Dana. *Vývoj dětské řeči krok za krokem*. 2., aktualiz. a dopl. vyd. Praha: Grada, 2010, s. 9. Pro rodiče. ISBN 978-80-247-3080-6.

Jedná se z hlediska genderu o ženy samoživitelky, ale také o všechny občany, kteří se z různých zdravotních a jiných důvodů nemohou zúčastnit pracovního procesu a jsou tak odkázáni na příspěvky ze strany státu. V Národní zprávě o rodině Ministerstvo práce a sociálních věcí zdůraznilo, že považuje rodinu za celek, ve kterém žijí minimálně dvě generace, tj. rodiče a jejich děti. Jejich život je uspořádán podle pravidel, která si rodina sama určuje s ohledem na dodržení národní legislativy. Ministerstvo rodinu chápe jako sociální instituci, která se prakticky nemění. Existuje v určitém prostředí, které na ni působí, přičemž způsob života uznává.²⁶ Stát se tak na vývoji rodinné politiky přímo podílí. Na druhou stranu vyžaduje, aby pro správné cílení svých státních aktivit měl dostatek relevantních informací o stavu a potřebách rodin. Rodinnou politiku můžeme definovat jako „vědomé a cílevědomé působení veřejných institucí na právní, ekonomicky a sociální stav rodin, na její členy a na její prostředí a staví tak rodinu pod zvláštní ochranu státu, jejíž nedílnou součástí by mělo na druhé straně být i garantování práv na svobodu a sebeurčení členů rodin, které by vylučovalo přímé zásahy státu mířící k ovlivňování rodinného chování.“²⁷

Postavení ženy nebylo po mnoho století rovnocenné s postavením muže. Přestože současná moderní společnost neustále potvrzuje, že existuje skutečně rovnoprávnost žena mužů, lze oprávněně konstatovat, že tomu tak vždy není. Těžko se tento stav dokazuje, protože společnost a lidé v ní nejsou natolik všichni vyspělí, aby dokázali upozornit na zjištěné nedostatky. Proto platí, že část zejména starších občanů se stále domnívá, že úlohou ženy je pečovat o domácnost, o děti, celou rodinu, zatímco muž

²⁶ MPSV ČR. *Národní zpráva o rodině*. Zkrácená verze, s. 3, Praha: MPSV, 2004.

²⁷ KREBS, Vojtěch. *Sociální politika*. 3., přeprac. vyd. Praha: ASPI, 2005, s. 344. ISBN 80-7357-050-5.

musí být živitelem rodiny, tedy musí vydělávat peníze.²⁸ Paradoxem je, že část ženského pokolení vydělává více než muži. Jedná se zejména o ženy, které mají vyšší vzdělání než muži a umí se v zaměstnání svými odbornými a profesními schopnostmi prosadit.

V souvislosti s problematikou sladění pracovních závazků a péče týkající se zajištění života rodiny, musí ženy vyvinout nemalé úsilí. Již jen samotný fakt, že chtějí se plně zapojit do pracovního procesu a skloubit práci v zaměstnání a pro rodinu svědčí o tom, že ženy věří, že tyto povinnosti zvládnou a přispějí k vylepšení rodinného rozpočtu. Přetrvává stále zásadní problém, kterým je nedostatek jeslí a mateřských škol. Opatření, která byla ž do této doby přijímána, jsou stále nestatečná.

2.4.1 Vývoj v období do roku 1989

Poválečné období bylo charakteristické nejen budovatelským nadšením, které masivně podporovala tištěná a rozhlasová média, kultura, umění jako celek apod. Pod vlivem konce druhé světové války, definitivního konce kapitalistického zřízení rostla nebývale porodnost. Např. o ročníku 1948 se hovoří jako o nejsilnějším poválečném ročníku. Vývoj postavení žen za socialismu je zpravidla rozdělován do dvou etap. První je etapa 50. a 60. let a druhá je etapa let 70. až 80. Podle Vodochodského byla rozhodující spíše první etapa. Byla charakteristická „masovým, shora nadiktovaným nástupem žen do placeného zaměstnání

²⁸ ŠŤASTNÁ, Anna a Lucie ŽÁČKOVÁ. In HÖHNE, Sylva, 2010. *Rodina a zaměstnání s ohledem na rodinný cyklus*. Praha: VÚPSV, 2010, s. 19. ISBN 978-80-7416-059-2.

po roce 1948.²⁹ Ženám byl tento úkol předkládán jako možnost jejich emancipace, dosažení rovnosti, možnost jejich vlastní realizace v životě, program osvobození ženy od mateřství výstavbou sítě školek a jeslí, které přijímaly děti již od tří měsíců (tehdy tak končila mateřská). Zařízení nabízela i celotýdenní péči.³⁰ Socialismus podporoval tradiční dělení rolí. Žena musela primárně obstát na poli rodinném. „Za socialismu se role zaměstnaných žen definovala jako „harmonie“ mezi mateřskou, ekonomickou a občanskou funkcí. Podobná definice pro otce - pracovníka však nikdy proklamována nebyla. Role pracující matky, která nemá žádné velké profesní a manažerské ambice a která bez velkých problémů nese dvojí zátěž výdělečné práce a práce v domácnosti, se stala dominantní.“³¹ Velké podniky a zemědělská družstva zajišťovaly velkou výstavbu bytů. Mnozí zaměstnanci, zejména mladí, dostávali ihned po svatbě zdarma byty, ale pravidlem to nebylo. Faktem je, a to nelze popřít, že zejména část této generace občanů, vzpomíná s určitou nostalgií na toto období. Především byla zákonem zaručena práce, právo na práci. Stoprocentní zaměstnanost byla vyvolávána uměle, nepracovat, znamenalo přiživovat se na socialistických výdobytcích. Docházelo tak často k paradoxním situacím, že např. prostitutky byly formálně zaměstnány jako uklízečky v některém podniku. Zcela bezplatná byla lékařská a lázeňská péče. Bezplatné bylo veškeré školství, zájmová činnost byla záležitostí symbolických finančních částek. Na dopravu do zaměstnání platili zaměstnanci téměř symbolické částky, nemluvě o podnikových rekreacích také za symbolické ceny. Např. týdenní pobyt na rekreaci ROH stál tehdejších 70 korun, jedna cesta dopravy tam nebo zpět

²⁹ VODOCHODSKÝ, Ivan. Patriarchát na socialistický způsob: K genderovému řádu státního socialismu. *Gender, rovné příležitosti, výzkum*, 2007, roč. 8, č. 2, s. 36. ISSN 1213-0028 (print).

³⁰ MOŽNÝ, Ivo. *Sociologie rodiny*. Praha: Sociologické nakladatelství, 1999, s. 154. ISBN 80-85850-75-3.

³¹ HEITLINGER, Alena a Zuzana TRNKOVÁ. *Životy mladých pražských žen*. Praha: Sociologické nakladatelství, 1998, s. 25. ISBN 80-85850-56-7.

byla zdarma. Totéž se týkalo kultury. Podniky dávaly svým zaměstnancům buď zcela zdarma nebo za malé částky vstupenky na jakékoli kulturní akce. To, že naprostá většina lidí tehdy nemohla na rekreaci do zahraničí, později do dnes již bývalé NDR nebo Jugoslávie, neřešili. Mnoha lidem to nevadilo. Bylo rozvinuto chalupaření a práce na zahrádkách. Pravdou je, že nebyly tak dobře zásobené obchody jako je to dnes, ale na druhou stranu se ženy věnovaly zavařování, lidé na venkově si pěstovali vlastní slepice, králíky, zabíjačky na venkově byly běžnou záležitostí. Ve srovnání se současnými podmínkami lze proto pochopit nostalgické vzpomínání starší generace.

Ženy se v tomto období vdávaly ve věku kolem 20 let. Díky tomu se tehdejší Československo řadilo k zemím s nejmladšími nevěstami. Jedním z důvodů byl také fakt, že sňatky byly výhodné, protože nový manželský pár velmi snadno dosáhl na různé státní podpory a na novomanželské půjčky, což mu umožnilo plně se oddělit od rodičů.³² Mladá generace v tehdejší době ve srovnání s dnešní mladou generací příliš možností neměla. Pokud byly v místě bydliště podmínky, jednou týdně se konala taneční zábava pro mladé tzv. „čaje“, místní kino promítalo pouze české filmy anebo filmy pocházející z ostatních socialistických zemí. Víkendy mladí trávili trempováním, výlety, sportováním apod. Televize byla černobílá s malými obrazovkami, mobily neexistovaly, internetové sítě taktéž. Letecká doprava na poznávání světa byla z říše snů. Zábavy v současném stylu taktéž.

³² HUBINKOVÁ, Zuzana. *Psychologie a sociologie ekonomického chování*. 3., aktualiz., dopl. a přeprac. vyd. Praha: Grada, 2008. Psyché (Grada). ISBN 978-80-247-1593-3.

2.4.2 Vývoj v období od roku 2000

Listopad roku 1989 život v zemi zcela změnil. Po počátečním nadšení z nabyté svobody začalo přicházet tvrdé vystřízlivění. Vlivem probíhající transformace ztratily prakticky ze dne na den jistoty zaměstnání statisíce lidí zejména staršího věku nad 50 let. Také mladou generaci postihla nezaměstnanost. Do České republiky začaly přicházet nadnárodní společnosti, které vyžadovaly zcela jiný přístup k práci, než na který byli Češi zvyklí. Velmi problematická byla neznalost cizích jazyků a také práce s počítačem. Část mladé generace začala ztrácet iluze. Bez zaměstnání a odměny za práci byli často závislí na příjmech od rodičů. Na druhou stranu se řadě lidí začalo dařit – podnikali, začali se dále celoživotně vzdělávat apod. Hierarchicky uspořádaná společnost „vyvíjela silný tlak, kterému jsou muži vystavováni již od dětství, aby se stávali jedinci „tvrdými“, aby neprojevovali své emoce (dokonce snad aby některé moc necítili), aby v budoucnu na sebe brali roli živelů, vystupovali jako „ochránci“, zároveň je omezována jejich role otce, dalším příkladem může být otázka vojenské služby apod.“³³ Z hlediska připravenosti do dalšího života se rozvíjí školství, roste počet zejména soukromých středních a vysokých škol, čímž se řadě mladých lidí otevírají nové možnosti. Začíná období nástupu internetu, postupného rozvoje sociálních sítí. Objevují se první mobilní telefony, které umožňují zkvalitnění a zrychlení přenosu potřebných informací apod. Mladí mohou svobodně cestovat do zahraničí, vybírat si z bohaté nabídky kulturních akcí, využívat svobodně internet, vyjadřovat svobodně názory (nesmí být v rozporu se zákony), mohou se svobodně ženit nebo vdávat s cizími státními příslušníky (dodržení platných zákonů),

³³ DUDOVÁ, Radka. Gender a well-being: „Životní blaho“, jeho distribuce v rodinách a role sociálních politik. Třetí sympozium akce Cost 34. *Gender, rovné příležitosti, výzkum*, 2007, roč. 8, č. 2, s. 106. ISSN 1213-0028 (print).

mohou pracovat za konkrétně stanovených podmínek v zahraničí, mohou také v zahraničí studovat apod. Ve srovnání s první etapou vývoje společnosti (50. a 60. léta 20. století) nebývalý pokrok.

2.4.3 Sladění pracovních a rodinných povinností

Česká ekonomika začala po listopadu 1989 procházet pozvolnou transformací, která znamenala dosud největší změny v ekonomice státu v poválečném období. Platila povinnost pracovat, takže charakteristickým rysem byla zaměstnanost mužů i žen na plný úvazek. Pracovat bylo nutné, protože domácnosti musely vycházet s poměrně nízkými příjmy. „Model zaměstnanosti rodičů s malými dětmi je velmi genderově stereotypní, protože čeští otcové oproti matkám v době do 6 let věku dítěte nesnižují svou pracovní aktivitu v placeném zaměstnání, ale naopak pracují více než dříve, dokonce si přibírají další zaměstnání.“³⁴

Státní populační komise uspořádala na počátku 60. let 20. století výzkum, který se zaměřil na trávení času mužů a žen z hlediska plnění běžných úkolů v (doba v zaměstnání, aktivity po skončení pracovní doby a o víkendech). Z delšího výčtu je uváděn souhrn: manžel měl denně o čtyři hodiny více volného času.³⁵ Ženy se začaly výrazněji zapojovat do pracovního procesu především z důvodů posílení rodinného rozpočtu, který často nestačil pro zajištění chodu domácnosti. Druhým faktorem bylo, že nechtěly být pouze ženy v domácnosti, ale toužily po své větší realizaci. Zvláště ženy, které mají vyšší vzdělání. T. Znaniecky se zabýval hledáním

³⁴ KŘÍŽKOVÁ, Alena. Nepříliš harmonická realita. Rodičovské kombinace práce a péče v meziích genderové struktury současné české společnosti. *Gender, rovné příležitosti, výzkum*, 2007, roč. 8, č. 2, s. 63. ISSN 1213-0028 (print).

³⁵ SCOTT, H. *Women and socialism: Experiences from Eastern Europe*. London: Alison and Busby, 1976, s. 106.

důvodů proč tomu tak je především z hlediska kulturního a sociálního významu. Zkoumal, jak reagují subjekty v určitém časovém úseku.³⁶ Odborníci na problematiku lidského života argumentují tím, že je vědecky dokázáno, že ženy jsou geneticky lépe připraveny pro život, lépe zvládají náročné situace než muži. Jsou navíc praktičtější a většina z nich se umí dívat na život realisticky a také realisticky řešit konkrétní životní situace. Definici pojmu „životní situace“ se pokusil formulovat P. Navrátil. Podle jeho názoru „životní situaci můžeme zjednodušeně definovat jako vztah vzájemných očekávání mezi člověkem a jeho (sociálním) prostředím.“³⁷

Největším problémem žen, které chtějí nastoupit do zaměstnání, je nemožnost, či jen malá možnost získat pro dítě raného věku místo v mateřské škole, o předcházejícím jeselském zařízení ani nemluvě. Když se žena rozhodne, že chce nastoupit do zaměstnání, je potřebné, aby její rozhodnutí zvažila rodina, přičemž je nutné, aby respektovala její přání. Žena musí volit, zda zvládne roli v domácnosti, zda ji dokáže skloubit s novým zaměstnáním. Musí volit „v dimenzi rodina – zaměstnání, které zahrnuje vzájemně propojené oblasti života, tj. péči o děti, zapojení partnerů na trhu práce, dělbu práce v domácnosti, uspořádání genderových vztahů a konečně intervence státu do těchto sfér.“³⁸ Přitom všem stále přetrvává představa, že muž je tou jedinou osobou, která je schopná finančně zabezpečit rodinu. Ženě podle zažitých představ nadále

³⁶ ZNANIECKY, Thomas in STŘELEČEK, Stanislav. *Kapitoly z teorie a metodiky výchovy I*. Brno: Paido, 1998, s. 144. Edice pedagogické literatury. ISBN 80-85931-61-3.

³⁷ NAVRÁTIL, Pavel. Životní situace jako předmět intervence sociálního pracovníka. *Sociální práce/ Sociální práce*, Brno: ASVSP, 2003, 2, s. 84-94- ISSN 1213-6204.

³⁸ SIROVÁTKA, Tomáš a Helena BARTÁKOVÁ. Harmonizace rodiny a zaměstnání v České republice a role sociální politiky. In SIROVÁTKA, Tomáš a Ondřej HORA (eds.). *Rodina, děti a zaměstnání v české společnosti*. Boskovice: Fakulta sociálních studií (Institut pro výzkum reprodukce a integrace společnosti) Masarykovy univerzity v Brně v nakl. Albert, 2008, s. 63-96. ISBN 978-80-7326-140-5.

náleží místo v domácnosti. Tento způsob chápání rovnosti, či spíše nerovnosti, je cestou k většímu ohrožení chudobou ve stávajícím aktivním životě a především ve stáří.³⁹ Odborníci zabývající se v 80. letech 20. století genderovou problematikou tvrdili, že v „socialistické rodině docházelo k negativním dopadům a k oslabení mužské role, s čímž se nespokojovaly ženy. „Muž žije v rodině ženy. Žena žije v rodině, s kterou není spokojena. Muž žije v rodině ženy s rodinou nespokojené.“⁴⁰ Na druhé straně se ozývaly zcela opačné názory. Opačný argument deklaroval, že to nebyli muži, kdo byl utlačován, ale muži utlačovali ženy. Muži dominovali ve veřejné sféře, pro určitou část mužské společnosti byla vědomá snaha mít přímý či nepřímý prospěch. I. Vodochodský použil ke komentáři argument Évy Fodorové, „která se zabývala reálným rozdělením moci mezi muži a ženami a došla k záměru, že rozdělení bylo záměrně v neprospěch žen.“ Vodochodský si přesto pokládá zásadní otázku, zda muži si všech výhod byli vědomi, zda jim přiřkládali nějaký význam. Realitu výhod pro muže přiřkládá tomu, že muži tyto výhody přijímali spíše pasivně, protože to tak „zařídil“ stát. To byl jeden z důvodů, proč za socialismu převládal dominantní mužský genderový stav.⁴¹

Vládě České republiky se přes přijatá opatření nedaří spolupracovat se zaměstnavateli, aby měli více pochopení pro přijetí do pracovního poměru žen, které mají děti. Nedaří se úspěšně eliminovat názor, že ženy nejsou pro zaměstnavatele přínosem, protože často zůstávají doma v případě nemoci dětí apod. H. Křížková a M. Vohlídalová argumentovaly, že v České republice v porovnání s jinými členskými státy Evropské unie

³⁹ HAŠKOVÁ, Hana. Pracující matky a genderové role ve výsledcích mezinárodního longitudinálního výzkumu. *Gender sociologie*, 2005. Roč. 6, č. 1, s. 22-26. ISSN 1213-0028.

⁴⁰ MOŽNÝ, Ivo. *Moderní rodina. Mýty a skutečnosti*. Brno: Blok. ISBN 80-7029-018-8.

⁴¹ VODOCHODSKÝ, Ivan. Patriarchát na socialistický způsob: K genderovému řádu státního socialismu. *Gender, rovné příležitosti, výzkum*, 2007, roč. 8, č. 2, s. 39. ISSN 1213-0028 (print).

přetrvávají rozdíly mezi nezaměstnaností bezdětných žen a žen s malými dětmi. Výzkum realizovaly s využitím srovnání míry participace na trhu práce. Výzkumu se zúčastnily ženy ve věku 20-50 let. Výsledkem bylo potvrzení faktu, že rozdíl mezi ekonomickou aktivitou matek dětí do 6 let věku a ostatními ženami je téměř 40 %.⁴² Často se v médiích lze setkat s otázkou, zda jsou vůbec jesle a mateřské školy potřeba, zda není možné, aby si ženy, které chtějí být zaměstnány, vybraly také jiné možnosti. Ale jaké by to měly být, už ti, kdo takovéto články psali, nenavrhovali. Není žádným tajemstvím, že mateřská dovolená byla rozložena do několika let z praktického důvodu pro stát. Ženy jsou doma doslova za pár korun, stát si tím také řeší snížení nezaměstnanosti. Přitom dlouhodobé statistické údaje potvrzovaly, že stávající počty jeslí a zejména mateřských škol nestačí. Ještě v roce 1989 docházelo do mateřských škol 98 % dětí ve věku od tří do šesti let, do jeslí téměř 20 % dětí od tří měsíců do tří let. Na konci 80. let se začala prudce snižovat porodnost, počet dětí v jeslích klesl o 31 %, počet tzv. závodních jeslí ale neklesal. (Statistická ročenka ČR za rok 1990). Z důvodů snížené porodnosti klesla v letech 1998 – 2006 síť mateřských škol o 30 %. Důsledky rozhodnutí se projevují dodnes.

2.5 Muži a ženy z genderového hlediska

Je nutné si uvědomit, že v dobách socialismu českou společnost politika genderu příliš nepřijímala. Občanům se relativně dařilo dobře (až na výjimky nemělo možnost srovnání životní úrovně se zahraničím). Pokud se na téma genderu začalo diskutovat, vždy většina chápala tento způsob diskuse jako snahu získat pro jinou skupinu občanů určité výhody, které skupinu odliší od jiných. Do konkrétních podmínek převedla názor T. Rees.

⁴² KŘÍŽKOVÁ, Alena a Marta VOHLÍDALOVÁ. „Kdo se bojí zaměstnané matky?“ Pp. 85-104 in KŘÍŽKOVÁ, Alena, DUDOVÁ, Radka, HAŠKOVÁ, Hana (eds.). *Práce a péče. Proměny "rodičovské" v České republice a kontext rodinné politiky Evropské unie*. Praha: Sociologické nakladatelství SLON, 2008. ISBN 978-80-86429-94-6.

Upřesnila, že za vzniklé situace se tak vybrané skupině naskytne možnost formulovat a vytyčit si cíle, což jí umožnit vymezit si konkrétní prostor, který ale bude mít pro genderovou rovnost určité limity. To může být za následek, že se tato rovnost ztratí nebo může být neutralizovaná.⁴³ V souvislosti s mnohačetnými diskusními vystoupeními zejména zahraničních autorek nelze přehlédnout tehdy poměrně odlišný názor na problematiku genderu z pohledu J. Flaxové. Na rozdíl od jiných autorek zabývajících se problematikou genderu byla přesvědčena o tom, že je zbytečné rozvířovat hladinu nad pojmem gender, protože jsou dostatečně známy zdůvodnitelné odlišnosti obou pohlaví. Odlišnosti obou pohlaví jsou podmíněny mj. sociálními a kulturními vlivy.⁴⁴ Devadesátá léta 20. století bylo obdobím, kdy se v české odborné veřejnosti začíná více diskutovat o problematice rovnosti mužů a žen. Prvotním výsledkem bylo zjištění, že se v České republice v tomto ohledu příliš nezměnilo. Stále je preferován fakt, že muži jsou rozhodujícím subjektem na trhu práce, protože získává uznání za své nepostradatelné profesní zařazení, zatímco identita ženy se odvíjí od statutu muže. Automaticky se počítá, že její místo je v domácnosti v péči o rodinu.⁴⁵ Na základě nově získaných teoretických zkušeností autoři Š. Gjurovičová a J. Kubička nově formulovali pojem gender, a to jako kategorii několika rovin, které na sebe navzájem navazují „na rovině individuálních identit, vztahové, symbolické, jazykové až k úrovni institucionální.“⁴⁶ Problematika rovnosti mužů a žen v pracovním procesu a v dalších oborech činnosti se v České republice zaměřuje převážně na téma zda mít či nemít ve všech směrech zajištěnu

⁴³ REES, Teresa, 2005. Reflections on the Uneven Development of Gender Mainstreaming in Europe. *International Feminist Journal Of Politics*, roč. 7, č. 4, s. 562. ISSN 1461-6742. (Print).

⁴⁴ FLAXOVÁ, Jane, 1994. Postmodernismus a vztahy mezi pohlavími ve feministické teorii. *Filosofický časopis*. roč. XLII, č. 4. s. 598-608. ISSN 0015-1831.

⁴⁵ MAŘÍKOVÁ, Hana. Muž v rodině: demokratizace sféry soukromé. Praha: Sociologický ústav AV ČR, 1999. *Working papers*, s. 15. ISBN 80-85950-69-3.

⁴⁶ GJURIČOVÁ, Šárka a Jiří KUBIČKA. *Rodinná terapie*. Praha: Grada, 2009, s. 52. ISBN 978-80-247-2390-7.

rovnoprávnost žen s muži. Jiný názor zajímá muže, jiný veřejnost, která navenek tuto problematiku příliš neřeší anebo spíše ženy-feministky, z nichž naprostá většina prosazuje rovnost půl na půl. Veřejnost se spíše zajímala o pojem „pozitivní diskriminace“, kterému rozuměla. Pozitivní diskriminace byla v 90. letech 20. století předmětem studia českých autorek, které se touto problematikou zabývaly zejména ve vztahu ke konkrétním cílovým skupinám. Řešením problému se intenzivně zabývala např. I. Střílková.⁴⁷ V České republice se spíše řešila otázka věkové diskriminace. Byl to důsledek situace, kdy byly prosazovány tendence, že každý zaměstnanec nad 50 let je téměř práce neschopný. Byl to opačný přístup než v zahraničí, kde si naopak starších a zkušených zaměstnanců cenili. Průzkumy na trhu práce, které byly organizovány, nepřinesly žádné nové poznatky. Opětovně se vždy potvrzovalo, že zásadním problémem je uplatnění na trhu práce, získání nového zaměstnání, ale zejména také citelně odlišná odměňování za práci stejné hodnoty a stejného pracovního výkonu. Stav byl skutečně tristní, protože jen málokterá žena si troufla upozornit, že je ve srovnání s muži nespravedlivě odměňována.⁴⁸ Snad právě proto byl ve společnosti připomínán názor, že stát má zájem na plném zapojení žen do života společnosti, protože úloha žen je velmi důležitá. Postup státu ovlivnil genderovou identitu v kontextu poměrně dlouhého období od zapojení mládí jedince až do zestárnutí a na základě zjištění chtěl nastolit novou genderovou identitu.⁴⁹ M. Čermáková ve své práci připomněla názory W. Köhlera a D. Wagnera (1993), kteří se zabývali analýzami poznatků feministických hnutí ve vztahu rovnosti mužů a žen.

⁴⁷ STŘÍLKOVÁ, Ivana. Dilemata pozitivní diskriminace a gender mainstreaming jako možné řešení? *Gender, rovné příležitosti, výzkum*, 2005. Roč. 6, č. 2, s. 19. ISSN 1213-0028. Print.

⁴⁸ VIDOVIČOVÁ, Lucie. *Stárnutí, věk a diskriminace – nové souvislosti*. Brno: Masarykova univerzita, Mezinárodní politologický ústav, 2008, s. 160-161. ISBN 978-80-210-4627-6.

⁴⁹ HASMANOVÁ MARHÁNKOVÁ, Jaroslava. Genderové nerovnosti ve stáří: marginalizace a zvýhodnění žen ve stáří. *Gender, rovné příležitosti, výzkum*, 2008, roč. 8, č. 2, s. 28. ISSN 1213-0028. Print.

Na základě zjištění museli konstatovat, že místo toho, aby společnost ocenila činnost žen v péči o rodinu a děti, trestá je velkým znevýhodněním na trhu práce.⁵⁰

2.6 Kvalitativní průzkum – srovnání dvou generací

Úvod

Česká republika od dob socialismu může konstatovat, že patří mezi země, které jsou charakteristické vysokou zaměstnaností žen, kromě těch, které pečují o děti v raném věku. „V raných fázích se udržují genderové stereotypy, tj. rodinný model ženy pečovatelky a muže živitele. V České republice dosahuje tzv. „mezera zaměstnanosti v důsledku péče o dítě/děti“ nejvyšší míry v Evropě. V roce 2009 dosahovala míra zaměstnanosti žen ve věku 25-64 let 74,1 % (s dětmi ve věku 6-15 let 84,6 %), zatímco u matek do tří let to bylo 18,9 %.“⁵¹ Poměrně velký počet žen s dětmi v raném věku usiluje mít zaměstnání, protože náklady rodiny s dítětem nebo s dětmi mají vždy větší náklady na spotřebu než u dospělého člověka. Otázkou může být, zda by ženy chtěly pracovat mimo domov, kdyby byly dostatečně zajištěny. Oprávněně se hovoří o tom, že mají denně dvě směny. Na internetu je k dispozici větší počet různých webových stránek, na kterých si v diskusích mladé ženy vyměňují své zkušenosti v souvislosti s péčí o dítě v raném věku. V nich lze analyzovat poznatky týkající se ochoty či neochoty nastoupit opět do zaměstnání.

⁵⁰ ČERMÁKOVÁ, Marie. Gender, společnost, pracovní trh. *Sociologický časopis*, 1995, roč. XXXI, č. 1, s. 13. ISSN 0038-0288.

⁵¹ KUCHAROVÁ, Věra. *Ekonomické podmínky sladování rodiny a zaměstnání v České republice a ve Francii: komparace se zaměřením na kontext potřeb a zájmu o služby denní péče o děti*. Praha: VÚPSV, 2013, s. 10. ISBN 978-80-7416-128-5.

Nelze formulovat závěr, že do práce chtějí co nejdříve všechny matky, kdyby měly zaručeno, že budou moci umístit dítě do mateřské školy. Zajímavý byl další poznatek. Ženy, které mají vyšší vzdělání, jsou dobře jazykově vybaveny, usilují o časnější zpětný nástup do zaměstnání. Řada z nich je ochotna pracovat formou home office nebo podobnými formami zkrácených placených úvazků. Ženy s nižším vzděláním často uváděly, že budou doma tak dlouho, jak jim to zákon umožňuje. Zásadním problémem všech žen je nejistota, zda se podaří jejich dítě umístit do jeslí nebo do mateřské školy.

V kvalitativním průzkumu budou porovnávány generace žen narozených v 50. letech 20. století a druhá generace žen narozených v rozmezí let 1975 až 1985.

2.6.1 Metodika průzkumu

2.6.1.1 Použité metody

Autor se při přípravě bakalářské práce rozhodl, že zorganizuje kvalitativní průzkum z důvodů přímé interakce mezi rodiči - matkami z nejstarší generace, tj. generace z let 1950 výše a jejich dětmi narozenými v letech 1975-1985 (každou respondentku „zpovídal“ zvlášť, aby se navzájem nemohly ovlivňovat). Ještě předtím než bude interpretovat použité metody, vymezil vybrané pojmy, se kterými bude v práci operovat.

Metodika. Je teoreticko-praktickým souhrnem všech metod, které autor bude v práci používat.⁵²

Metody kvalitativního přístupu. Autoři formulace metody konstatovali, že je účinným pomocníkem k odhalení probíhajících jevů, které jsou do doby

⁵² OLECKÁ, Ivana a Kateřina IVANOVÁ. *Metodologie vědecko-výzkumné činnosti*. Olomouc: Moravská vysoká škola Olomouc, 2010, s. 6. ISBN 978-80-87240-33-5.

vyhodnocení průzkumu autorům neznámé. Na druhé straně dávají možnost získat nové poznatky k těm, které už známé jsou.⁵³

Moderátor. Rozhodující faktor úspěšného průběhu rozhovoru. Řídí diskusi tak, aby respondenti nebyli nervózní, aby se mohli soustředit na to, co říkají. Zadává jasné a jednoznačné otázky. V případě, že respondent nerozumí, otázku rozvede podrobněji.⁵⁴

Raný věk. „V zahraniční je používán pojem raný věk běžně pro celé období vývoje dítěte od narození do vstupu do primárního vzdělávání, což je téměř ve všech zemích věk do šesti let. Mezinárodní označení je ISCED 0.“⁵⁵ s. 15

Rozhodnutí o populaci a vzorku. Na kvalitě výběru závisí průběh celého průzkumu. Proto musí autor průzkumu vybírat osoby, které mají k danému tématu co sdělit. Vzorek je vybírán tak, aby jeho složení odpovídalo danému zadání průzkumu.⁵⁶

Výzkumná otázka. Musí být formulována tak, aby na základě jejího prezentovaného znění mohl dát respondent odpověď mající souvislost s řešeným problémem.⁵⁷

⁵³ STRAUSS, Anselm L. a Juliet CORBIN. *Základy kvalitativního výzkumu: postupy a techniky*. Boskovic: Albert, 1999, s. 11. ISBN 80-858-3460-2.

⁵⁴ TRAMPOTA, Tomáš a Martina VOJTĚCHOVSKÁ *Metody výzkumu médií*. Praha: Portál, 2010, s. 225. ISBN 978-80-7367-683-4.

⁵⁵ SYSLOVÁ, Zora, Irena BORKOVCOVÁ a Jan PRŮCHA. *Péče a vzdělávání dětí v raném věku: komparace české a zahraniční situace*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2014, s. 15.. ISBN 978-80-7478-354-8.

⁵⁶ MAJEROVÁ, Věra a Emerich MAJER. *Empirický výzkum v sociologii venkova a zemědělství*. Část II. Praha: ČZU, 2007, s. 6-7. ISBN 978-80-213-1671-3.

⁵⁷ HENDL, Jan. *Přehled statistických metod zpracování dat: analýza a metaanalýza zpracování dat*. Praha: Portál, 2004, s. 21. ISBN 80-7178-820-1.

Vzorek (výběrový soubor). Konkrétní vzorek reprezentující skutečný stav počtu respondentů, které moderátor zpovídá. Jedná se o vzorek, který co nepřesněji odpovídá složení populace.⁵⁸

Použité metody

Autor si pro získání podkladů pro bakalářskou práci zvolil metodu pozorování. Z několika možností si vybral zúčastněné pozorování, přestože si uvědomuje, že ho nelze plně standardizovat. Pozorovatel (moderátor) se zapojuje do činnosti jednotlivců, spolupodílí se na jejich životě a aktivitách.⁵⁹ K této činnosti způsob praktického provedení. Autor zvolil variantu, u které si uvědomoval její velkou časovou náročnost. Vzhledem k tomu, že chtěl získat co nejvíce poznatků, zvolil možnost výběru 20 rodin, ženy z generace let 1950 a výše. Jejich děti se narodily v letech 1975 až 1985, takže rodiny mají pokračovatele. Nebylo snadné přesvědčit oslovené osoby, aby se průzkumu zúčastnily, zvláště když se jedná o průzkum, který je organizován pro studentské potřeby. Po několika prvních odmítnutích se autor rozhodl, že využije tzv. nabalování sněhové koule (snowballing). Při jejím využití se využívá vzájemných doporučení a přesvědčení jiného subjektu, aby se také průzkumu zúčastnil. Ukázalo se, že tento způsob byl nečekaně efektivní. Průzkum se konal ve městě Libčice nad Vltavou v okr. Praha- Západ. Nebylo také snadné vybrat rodiny, jejichž ženy byly narozeny v požadovaných letech a navíc měly dceru narozenou také v požadovaném termínu. Ještě více nesnadné bylo z časových důvodů vždy obou zúčastněných stran domluvit den. Pobývat v zaměstnání společně s respondentkami nebylo až na výjimky možné. Výjimkami byly podnikající osoby. Po prvních zkušenostech bylo

⁵⁸ DISMAN, Miroslav. *Jak se vyrábí sociologická znalost: příručka pro uživatele*. 3. vyd. Praha: Karolinum, 2000, s. 94. ISBN 80-246-0139-7.

⁵⁹ REICHEL, Jiří. *Kapitoly metodologie sociálních výzkumů*. Praha: Grada, 2009, s. 96-97. Sociologie (Grada). ISBN 978-80-247-3006-6.

rozhodnuto, že se dny pozorování budou konat vždy ve středu a sobotu od rána od deseti do odpoledne do dvou hodin. Celkem tak bylo nutné vyčlenit kolem 20 setkání. Časově to byla velmi náročná akce.

Druhou metodou byl zvolený nestrukturovaný rozhovor s ohledem na skutečnost, že zkoumá sociální realitu. Způsob rozhovoru byl zvolen z důvodů, že se jedná o rozhovory s běžnými českými rodinami, které potřebují mít ke spolupráci motivaci a nebojí se např. tzv. těžkých otázek nebo tzv. otázek na tělo. Otázky moderátor vytváří až na základě vyprávění respondenta.⁶⁰ Pozorně sleduje odpovědi respondenta, na základě sdělených informací následně vytváří otázky nové. Díky tomuto způsobu si respondent ani neuvědomuje, že díky odpovědím moderátor získává informace další.⁶¹ Nestrukturovaný rozhovor je vhodný zejména v situacích, kdy respondenti nemají zkušenosti s rozhovory a moderátor s tím počítá. Z tohoto důvodu stanovuje pouze rámcové cíle. U pořadí otázek je volba libovolná. Metoda své výhody a nevýhody. Výhodou je, že není nutná dokonalá příprava, v uvolněném ovzduší je dobře oběma stranám komunikuje. Nevýhodou je, že může při horší kvalitě vedeného rozhovoru dojít k tzv. zkreslení obrazu.⁶²

Role tazatele - moderátora

S úlohou moderátora vystupuje do popředí otázka jeho kvalit, odborné a profesní připravenosti. Toto konstatování platí pro skutečné profesní průzkumy, které zajišťují profesní organizace, ale platí to také

⁶⁰ WILDEMUTH, Barbara M. *Applications of social research methods to questions in information and library science*. Westport, Conn.: Libraries Unlimited, 2009, 222-231. ISBN 978-1-59158-503-9.

⁶¹ HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*. Praha: Portál, 2005, s. 175. ISBN 80-7367-040-2.

⁶² KOCIANOVÁ, Renata. *Personální činnosti a metody personální práce*. Praha: Grada, 2010, s. 46. Psyché (Grada). ISBN 978-80-247-2497-3.

v případě studentských aktivit. Lze oprávněně předpokládat, že žádný moderátor nebude organizovat průzkum a teprve až těsně před zahájením bude přemýšlet, co vlastně je cílem jeho průzkumu. Na jeho připravenosti závisí kvalita získaných informací. Nestrukturovaný rozhovor má tak jako jiné metody výhody a nevýhody. Probíhající rozhovor umožňuje některé položené otázky zpřesnit, pokud si respondent není jistý, zda správně pochopil položenou otázku. Také s touto variantou moderátor počítal. Až na dva případy se mu podařilo zajistit dostatek informací, které mu navíc umožnily některé lidské příběhy lépe pochopit. Zpravidla každý rozhovor trval průměrně necelou hodinu. Nebylo vhodné trvat na delší době, protože by bylo možné oprávněně předpokládat, že by se již respondent nemusel soustředit na své odpovědi anebo by trval na ukončení rozhovoru. Odborníci předpokládají, že tyto rozhovory mohou být i delší než je tomu např. u rozhovorů strukturovaných a polostrukturovaných. Bylo také nutné počítat s delším časovým úsekem na zpracování všech záznamů. Respondentky nedaly souhlas k nahrávání z obav, že by mohl kdokoli záznam zneužít. Z toho důvodu byl pořízen stručný písemný záznam, který ale neztratil nic ze své věrohodnosti.

Etické otázky

Každý průzkum je spojen s dodržáním etických otázek. Samotný fakt, že respondentky sdělovaly své osobní údaje (byť jen částečné) a dále své názory, informace, postoje cizímu člověku, je zavazující. Navíc se většinou jednalo o osoby, které se takovéto nebo podobné akce zúčastnily poprvé, což v nich vyvolávalo určité obavy a pocity nejistoty, zda udělaly dobře, když k účasti na průzkumu svolily. Základní podmínkou bylo, že již při vyhledání osoby, která by byla ochotna se průzkumu zúčastnit, je nutné podat potřebné informace. Dopředu seznámit s tím, co je od této osoby očekáváno, co bude nebo nebude veřejně prezentováno. Zúčastněná osoba musí vyjádřit na základě předaných faktů tzv. informovaný souhlas. Etika dodržování platných zákonů se vztahuje

především ke kvalitativním průzkumům, protože respondenti sdělují více informací než je tomu u kvantitativního průzkumu.⁶³

2.6.1.2 Cíl průzkumu

Cílem průzkumu bylo srovnání přístupu k rodičovství a výchově dětí u generace osob narozených od 50. let 20. století, jejichž dcery se narodily v letech 1975-1985. Zároveň popsat shody a rozdíly genderových rolí tohoto období rodičovství a raného dětství.

2.6.1.3 Předmět a objekt průzkumu

Předmětem průzkumu byla skupina 10 respondentek narozených v rozmezí let od roku 1950 a výše, následně skupina 10 respondentek narozených v letech 1975 až 1985, různého věku, zaměstnání, vzdělání.

Objektem průzkumu bylo zjistit názory respondentek na jejich přístup k rodičovství a výchově u dvou věkově rozdílných generací. Budou porovnávány vždy rodič a jeho dítě.

2.6.1.4 Formulace výzkumného problému a otázek

Výzkumným problémem bylo zjištění názorových rozdílů mezi oběma generacemi na praktické otázky rodinného života, na možné vzniklé problémy, které se mohou vyskytnout v každé rodině a na jejich společné řešení.

⁶³ PRŮCHA, Jan a Roman ŠVAŘÍČEK. Etický kodex české pedagogické vědy a výzkumu. *Pedagogická orientace*, 2009, roč. 19, č. 2, s. 89–105. ISSN 1211-4669.

Základní výzkumná otázka zněla: Byly ženy spokojeny se svými zkušenostmi souvisejícími s nástupem do zaměstnání v době, kdy jejich dítě bylo v raném věku od jednoho do šesti let?

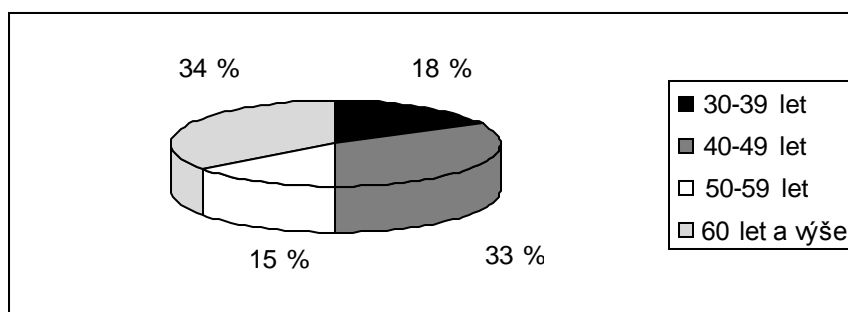
Základní výzkumnou otázku autor rozpracoval do následujících výzkumných dílčích otázek.

1. Jaký byl hlavní důvod rozhodnutí vrátit se do zaměstnání?
2. Jaké konkrétní nabídky Vám byly předloženy, abyste se mohla kladně rozhodnout, zda se chcete opravdu vrátit do zaměstnání?
3. Jak sama hodnotíte Vaši schopnost skloubit pracovní a rodinný život? Ohodnoťte se známkou od jedné do pěti.

2.6.1.5 Rozhodnutí o vzorku

Bylo pro průzkum velmi důležité. Nejobtížnější bylo skloubit požadavek na účast dvou členů příbuzenské rodiny. Byly vytvořeny dva vzorky, které jsou pro lepší orientaci označeny jako generace 1 a generace 2.

Graf 1 Rozdělení respondentů podle věku v % (N=20)

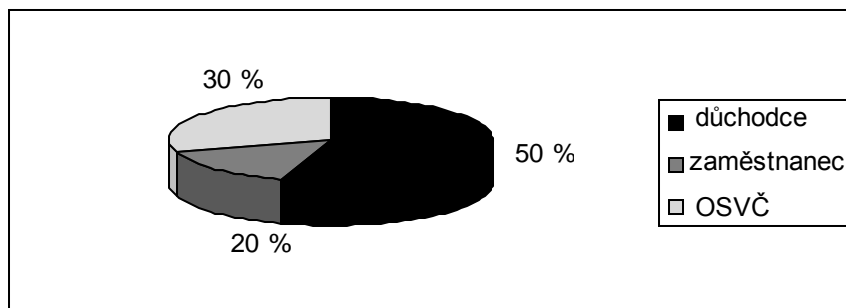

Zdroj: vlastní průzkum, 2016

Graf 1 deklaruje rozdělení dospělých respondentů podle věku. Nejpočetnější je skupina ve věku 60 let a výše (34 %), což je pochopitelné s ohledem na období let nad 1950. Na druhém místě skončila skupina ve věkové kategorii 40-49 let (33 %), přičemž většina respondentů se pohybovala ve věku 40-43 let.

Autor původně zamýšlel uvést grafické znázornění nejvyššího dosaženého vzdělání, ale z technických důvodů se rozhodl od tohoto záměru odstoupit. Důvodem je několik změn provedených v klasifikaci vzdělání, které byly několikrát změněny dle mezinárodní normy např. ISCED-97. Škála zjišťovacích stupňů vzdělání byla několikrát změněna, např. v roce 2011. Vzdělávací škála se rozlišuje nyní podle šesti stupňů-ISCED 1, 2, 3C, 3A, 4, 5B, 5A a 6. Z tohoto hlediska by údaje o vzdělání byly zkreslené.

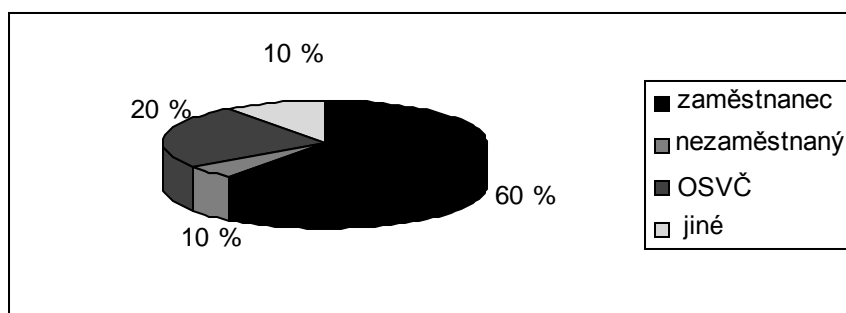
Graf 2 Rozdělení dle sociálního statutu Generace 1 v % (N=10)

Zdroj: vlastní průzkum, 2016

Respondentky byly rozděleny do tří variant. Podle grafu 2 tvoří nejpočetnější skupinu důchodkyně (50 %), osoby samostatně výdělečně činné (30 %) a zaměstnané ženy (20 %).

Graf 3 Rozdělení dle sociálního statutu Generace 2 v % (N=10)

Zdroj: vlastní průzkum, 2016

Graf 3 deklaruje čtyři typy možností existujícího sociálního statutu. Nejpočetnější je skupina zaměstnaných žen (60 %), na druhém místě skupina osob samostatně výdělečně činných (20 %), na třetím jsou respondentky s jinými povoláními (10 %), na čtvrtém nezaměstnaní (10%).

S ohledem na autorem početně zvolený soubor respondentek pro kvalitativní průzkum následující tabulka dává přehled o spárování Generace 1 (narozené po roce 1950) a jejich dětí (Generace 2). Pro lepší přehlednost a zapamatovatelnost budou v následující analýze páry prezentovány pod jednotlivými čísly, osoby jsou vždy označeny jako Generace 1 a Generace 2.

Tabulka 1 – Spárování respondentek do dvojic

Pár č.	GEN 1	GEN 2
1	Jana	Miloslava
2	Mirka	Marie
3	Květa	Naděžda
4	Jarka	Zdeňka
5	Pavla	Karla
6	Kristýna	Květa
7	Jiřina	Kamila
8	Julie	Nora
9	Tereza	Ilona
10	Barbora	Běla

Zdroj: vlastní průzkum, 2016

2.6.2 Analýza a interpretace dat

Vzhledem k počtu respondentek byly pořizovány pouze kratší záznamy, zachycující podstatné odpovědi. Pro snadnější výběr bylo uvedeno několik možností, respondentky mohly uvést další. Pod tabulkou následuje vždy výběr z některých záznamů a poté celkové vyhodnocení.

Otázka č. 1. Jaký byl hlavní důvod rozhodnutí vrátit se do zaměstnání?

Tabulka 2 Hlavní důvody rozhodnutí pro návrat do zaměstnání

Pár č.	GEN 1	Odpověď	GEN2	Odpověď
1	Jana	finanční	Miloslava	Finanční
2	Mirka	finanční	Marie	Finanční
3	Květa	pocit vyhoření	Naděžda	pocit vyhoření
4	Jarka	finanční	Zdeňka	Finanční
5	Pavla	domácí stereotyp	Karla	Obava ze ztráty profese
6	Kristýna	velká samota	Květa	Finanční
7	Jiřina	Domácí stereotyp	Kamila	Domácí stereotyp
8	Julie	obava ze ztráty profese	Nora	Finanční
9	Tereza	pocit vyhoření	Ilona	Domácí stereotyp
10	Barbora	velká samota	Běla	Finanční

Zdroj: vlastní průzkum, 2016

Poznámka GEN 1 matka, GEN 2 dcera

Jana (GEN 1). Ani já a ani muž jsme neměli takové rodiče, kteří by nás, alespoň občas, mohli finančně podpořit. Narodila se nám dvojčata, péče o ně byla náročná. Muž se snažil, kromě zaměstnání dělal brigády, ale byl z toho moc unavený. Já zase z péče o dvojčata. Mateřská byla pouze tři měsíce, takže obě děti jsem dávala do místních jeslí, s těžkým srdcem, ale byla to dobrá volba. Mohla jsem vydělat peníze a upřímně, také jsem si odpočinula.

Květa (GEN2): U mne to byl důvod finanční. Máme hypotéku, měli jsme co dělat, abychom stihli splácet včas jednotlivé splátky. Bylo to o nervy. S dítětem jsme původně nepočítali tak brzy, ale stalo se. Teď jsme rádi, že ho máme.

Tereza (GEN 1): Šla jsem do práce, protože jsem byla doma příliš dlouho. Péče o tři děti už mě unavovala, bylo to stále dokola, každý den, týden za týdnem. Začala jsem všechno doma nenávidět, utrhovala jsem se málem na kdekoho. Doktorka mi doporučila, abych se co nejdříve vrátila do zaměstnání, jinak že vyhořím úplně. Viděla to na mně. Výhodou bylo, že v jeslích i v mateřské škole byla volná místa.

Kamila (GEN2): Když mi známá říkala, že má v zaměstnání tak jednotvárnou práci, že ji začíná nenávidět, myslela jsem si své. Jednoho dne jsem si uvědomila, že to doma nenávidím také, přesto, že mi občas maminka a tchýně pomohly s malou a pohlídaly ji. Vrátila jsem se na původní pracovní místo, ale vyšlo to tak tak, protože málem mi vybuchlo již schválené místo v mateřské škole.

Pavla (GEN1): Pro mne byl nejhorší domácí stereotyp. Některé činnosti se musely opakovat den za dnem, stále dokola. Navíc muž na montážích, od pondělí do pátku, já s dětmi sama doma, rodiče nás obou 150 km daleko, což bylo v tehdejších podmínkách bez auta cestování na několik hodin jedna cesta. Takže návštěvy tak jednou za 14 dní, tři neděle. Začaly mě napadat myšlenky, že bych chtěla do zaměstnání, jestli by byla volná mateřská škola. Řekli, že ano. Tehdy jsem se divila, že to tak brzy vyšlo. Dcerka, která má už také rodinu, museli s mužem oba stát frontu na pořadník, každý v jiné mateřské škole. Myslela jsem si, když mi to řekli, že si ze mne dělají legraci.

Ilona (GEN2): Mým impulzem byl domácí stereotyp. Kamarádky byly buď bezdětné anebo už měly větší děti, které si samy vystačily. Byla jsem jako kůl v plotě. Na televizi jsem se stále nechtěla dívat, na dětském hřišti jsem byla často s malou sama, tak to jsem si také ohromně popovídala (úsměv). Když nebyla v obchodě s potravinami fronta u pokladny, tak jsem si popovídala s paní pokladní o její vnučce. Jak já vzpomínala na práci. Mezitím můj zaměstnavatel zkrachoval, neměla jsem se po mateřské dovolené kam vrátit.

Julie (GEN1): Obava ze ztráty profese byla oprávněná, protože se rozhodovalo na vyšších místech, zda podnik, ve kterém jsem pracovala, nebude přemístěn do jiného kraje. Neuměla jsem si představit, co bych dělala. Naštěstí se nic nedělo, ale i tak jsem raději co nejdříve vrátila do zaměstnání. Jesle jsem měla málem tzv. za rohem. Měla jsem je tehdy jisté, jako všechny maminky.

Karla (GEN2): Mám velmi specializovanou profesi, podmínkou jejího vykonávání jsou pravidelné zkoušky a obdržení atestu, bez kterého to prostě dál nejde. Pořád jsem žila ve trachu, aby firma nepřijala místo mne jiného člověka. Všeobecně se hovořilo o tom, že zaměstnavatel sice přijme po mateřské svou pracovníci na původní místo, ale ta dostane po dvou měsících výpověď a nikdo na něj nemůže. Neměla jsem žádné hlídání, ale nějak jsme to zvládli s pomocí rodičů včetně paní na občasné pohlídání. Ale byly to nervy. Napřed jsme chtěli s mužem ještě jedno dítě, ale pak jsem to vzdala. Neuměla jsem si představit, že bych ten kolotoč kolem všeho zažívala znovu.

Shrnutí

Z tabulky 1 vyplývá, že u žen se projevilo několik faktorů, které byly hlavní příčinou toho, proč, jakmile to bylo možné, nastupovaly zpět do svého původního povolání. Porovnáním odpovědí první a druhé generace lze zjistit, že u druhé generace se výrazněji projevoval jako faktor urychleného nástupu zpět do zaměstnání faktor finanční. U Gen1 to bylo třikrát, u GEN2 šestkrát. Dalšími faktory, které se na rozhodnutí jít co nejdříve opět pracovat podílely, byly pocity, že doma člověk může vyhořet, pocity osamění, velká samota, domácí stereotyp. V tomto případě se faktory dotýkaly obou generací. Odpověď na první dílčí výzkumnou otázku tak tvořilo více faktorů.

Otázka č. 2. Jaké konkrétní nabídky Vám byly předloženy, abyste se mohla kladně rozhodnout, zda se chcete opravdu vrátit do zaměstnání?

Tabulka 3 Konkrétní nabídky pro návrat do zaměstnání

Pár č.	GEN 1	Odpověď	GEN2	Odpověď
1	Jana	finanční	Miloslava	Finanční
2	Mirka	finanční	Marie	Finanční
3	Květa	nabídka na vzdělávání	Naděžda	Možnost home office
4	Jarka	finanční	Zdeňka	Nová perspektiva
5	Pavla	Jesle, školka	Karla	Firemní školka
6	Kristýna	Závodní jesle, školka	Květa	Finanční
7	Jiřina	Závodní stravování	Kamila	Možnost home office
8	Julie	Úprava platu	Nora	Finanční
9	Tereza	Závodní stravování	Ilona	Firemní školka
10	Barbora	Jesle, školka	Běla	Finanční

Zdroj: vlastní průzkum, 2016.

Jana (GEN1): Pro mne to byly rozhodně podmínky finanční. Měla jsem tehdy vystudovanou střední ekonomickou školu a do prvního zaměstnání v podniku jsem nastupovala, tak jako jiné pracovnice, podle tehdejších tabulek. Dodnes si to velmi dobře pamatuji (zažloutlé dokumenty mám uschovány), že můj nástupní plat byl 900 korun hrubého, což tehdy činilo 720 korun čistého. Finanční růst v té době po půlročním období představoval 50 korun. Tuto částku musel schválit přímý nadřízený, pak nadřízený celého odboru a také musela svůj podpis na nový platební výměr připojit odborová organizace. Ještě dnes vidím, jak mi rodiče slavnostně nechali k dispozici celou mou první výplatu, od té následující jsem musela dát polovinu rodičům. Což bylo správné. Potom jsem to uplatňovala i ve své vlastní rodině, když děti vystudovaly a šly pracovat. Věděla jsem, že když nastoupím dříve do práce, budu podepisovat nový platový výměr, který představoval navýšení platu o 150 korun, což byla tehdy poměrně velká částka.

Naděžda (GEN2): Potřebovala jsem se vrátit do zaměstnání, protože jsme uvažovali, že si pořídíme na hypotéku rodinný domek. Když bych zůstala na mateřské dovolené, tak by se s námi žádná banka ani nezdržovala. Podmínky mají nastaveny jasně – dva příjmy v rodině. Jenže v té domě vážně onemocněla maminka a potrebovala zvýšenou péči. V době, kdy jsem se rozhodla znovu nastoupit do práce, se na internetu

hodně psalo o tom, že některé firmy nabízejí ženám práci z domova (home office). Přiznám se, že jsem o tom dříve neslyšela. Tak jsem se popídlila více a řekla jsem, že to zkusím, ale nedoufala jsem v úspěch. Asi jsem měla neuvěřitelné štěstí. Na pozici mého bývalého vedoucího seděl jako nový vedoucí, asi čtyřicetiletý chlapík. Tak nějak jsem to ze sebe vysoukala s obavami, že to žádný mužský nepochopí. Tento to pochopil. Později jsem se dozvěděla proč. Jeho žena touto formou také pracovala a oba byli spokojeni. Jen se zeptal, zda mám možnost připojení na internet z domova, což jsem měla. Dohoda zněla: Jednou za 14 dní „odsedět a odpracovat“ klasickou pracovní dobu v kanceláři. Připadala jsem si jako ve snu.

Jiřina (GEN1): Možná, že to bude trochu úsměvné, ale pro mne byl rozhodujícím impulzem fakt, že byla možnost závodního stravování, které podnik umožnil zajistit i pro druhého z manželů, přestože ve stejném podniku nepracoval. Buď si mohli přes kontrolu ve vrátnici přímo dojít do závodní jídelny anebo byla možnost odnést oběd domů. Tehdy byly na výběr tři chody, takže se mi hodně ulevilo. Děti měly teplé jídlo ve školce a já vlastně vyvařovala jen kvůli mužovi. Cena byla samozřejmě podnikem dotovaná, každý zaměstnanec za jeden chod včetně polévky, hlavního jídla a zákusku platil tři koruny dvacet haléřů. Byli jsem tak neskromní, že když později obědy zdražily na 3,60 Kč za jeden, tak jsme byli našťvaní (smích).

Karla (GEN2): Když jsem odcházela na mateřskou, z nadšení, že budu doma, jsem zvolila nejdelší možnou variantu mateřské dovolené. Jenže po necelých dvou letech jsem začínala být nervózní, ten domácí stereotyp mě začínal lézt na nervy. Jeden den jako druhý, s občasnou změnou. Jednou přišla kamarádka s dotazem, že se firma rozšiřuje a že si vzpomněla na mne, jestli se nechci dříve do práce vrátit. Docela se mi ta myšlenka líbila, ale co se synem, ještě mu pár měsíců do tří let chybělo. Řešení se našlo. Firma otvírala svou první firemní školku, která navíc

byla v jejím areálu. Syna mi prý do školky klidně vezmou dříve, míst je dostatek, samozřejmě podle příslušného předpisu. Bylo to řešení lákavé, tak jsem zvolila nástup dřívějšího návratu do práce. Napřed jsem ale vše musela projednat se Správou sociálního zabezpečení, aby mohly být provedeny příslušné změny.

Květa (GEN1): Už jsem se docela těšila, až mi mateřská skončí. Přece jen se mi někdy stýskalo po pracovním kolektivu, který zůstal nezměněn od doby mého odchodu. Byla to bezvadná parta. Žádná pracovní a osobní „drbárna“, jak to bylo a je na mnohých pracovištích zvykem. Stále jsem váhala, až přišla nabídka jako „něco navíc“. V okresním městě vznikla nová střední škola se zaměřením na obchod. Byla to tehdy novinka. Měla jsem v té době jen tzv. jedenáctileté gymnázium, u kterého byl tehdy předpoklad, že jeho absolventi budou dále studovat na vysoké škole. To bylo jako kdybych neměla vzdělání žádné. Pamatuji se, když jsem chtěla nastoupit do prvního zaměstnání, tak padaly otázku rázu: a proč jste dál nestudovala? Byla jsem pro všechny jako nedostudovaný blbec. Podnik mi tehdy nabídl, že budu moci studovat s podmínkou, že zůstanu po ukončení studia v podniku pracovat. To bylo tehdy tak běžné, a pokud vím, je to běžné i nyní. Souhlasila jsem, střední školu vystudovala a jak jsem byla tzv. rozjetá, šla jsem studovat na vysokou školu se zaměřením na ekonomii.

Běla (GEN2): Můj důvod, proč jsem nastoupila zpět do stejného zaměstnání byl jasný. Jakmile jsem byla prokazatelně těhotná, z nadšení, že tomu tak je, jsem ve společnosti prohlašovala, že se do ní nevrátím, že budu uvažovat o změně zaměstnání. Jen upřesňuji, že jsem v té době pracovala v ndnárodní společnosti, protože umím, a teď se asi chlubím, tři cizí jazyky, jako kdyby byly mou rodnou řečí – angličtinu, němčinu a francouzštinu. Společnost často používala mých znalostí jako tlumočnice. V té době jsem byla rozhodnutá, že budu, až dítě trochu povyroste, pracovat jako oficiální tlumočnice na živnostenský list, překládat úřední

dokumenty budu z domova. Nebo si zřídím malou školičku na výuku cizích jazyků a budu učit doma, nebudu muset nikam dojíždět a budu doma s dítětem. Jenže – po roce a půl bylo všechno jinak. Dostala jsem ze společnosti velmi lukrativní nabídku pracovat jako vedoucí celého nově zřízeného úseku s platem výrazně, ale opravdu výrazně vyšším než byl můj plat z doby, kdy jsem na mateřskou dovolenou odcházela. Porada doma s mužem, porada s babičkami, odpovědi zněly – zkus to, už jsme jako babičky stejně v důchodu, tak pomůžeme. Zkusila jsem a nelituji. Dneska se dívám některým matkám, že jsou doma několik let a když se jim přibližuje doba nástupu do zaměstnání, tak raději znovu otěhotní. Mám takhle jednu kamarádku, která už je doma šest let. To bych se zbláznila.

Shrnutí

Zajištění konkrétních podmínek pro návrat do zaměstnání bylo základem pro rozhodnutí, jak ženy vyřeší své nástupy do opětovného zaměstnání. Z tabulky 3 a také z průběhu všech rozhovorů týkajících se této otázky vyplývá, že ženy považovaly za hlavní motivační faktory pro návrat do zaměstnání nově nabídnuté lepší finanční ohodnocení, využití závodních jeslí a školek. U žen GEN1 byla poněkud překvapením možnost závodního stravování, čili zajištění teplého jídla jednou denně. Zejména větší podniky v té době umožňovaly za režijní cenu obědy i pro manžela nebo manželku i když v podniku přímo nepracovali. Lze se proto domnívat, že důvodem faktu bylo, že ženy v domácnosti na mateřské byly pravidelným vařením již unaveny, protože v některých případech bylo nutné s ohledem na věk dítěte vařit zvlášť pro dospělé osoby. Ne vždy bylo teplé jídlo svou skladbou vhodné pro malé děti.

U žen GEN2 byla situace jiná. Mezi hlavní motivační faktory patřil tako jako v případě žen GEN1 návrh slíbeného vyššího platu nebo mzdy po nástupu z mateřské dovolené. U GEN2 druhým motivačním faktorem byla možnost umístění dítěte do firemní školky, což již tehdy byl problém, i když ne všude. Třetím faktorem byla možnost pracovat formou home

office. Tuto možnost ale nabízely pouze velké nadnárodní společnosti, mezi českými podnikateli se o této možnosti téměř vůbec nehovořilo, přestože v zahraničí byl tento způsob znovuzapojení žen do pracovního procesu znám mnoho let

Otázka č. 3. Jak sama hodnotíte Vaši schopnost skloubit pracovní a rodinný život?

Tabulka 4 Hodnocení schopnosti skloubení pracovního a osobního života

Pár č.	GEN 1	Odpověď	GEN2	Odpověď
1	Jana	výborně	Miloslava	Chvalitebně
2	Mirka	výborně	Marie	Výborně
3	Květa	chvalitebně	Naděžda	Chvalitebně
4	Jarka	chvalitebně	Zdeňka	Dobře
5	Pavla	výborně	Karla	Chvalitebně
6	Kristýna	výborně	Květa	Dobře
7	Jiřina	dobře	Kamila	Chvalitebně
8	Julie	nedostatečně	Nora	Dobře
9	Tereza	chvalitebně	Ilona	Výborně
10	Barbora	dobře	Běla	Výborně

Zdroj: vlastní průzkum, 2016

Jarka (GEN1): Oznámkovala jsem se dvojkou (chvalitebně). Myslím si, že se mi po počátečních občasných organizačních potížích podařilo zvládnout zaměstnání i práci v domácnosti. Chtělo to jen naučit se lépe si vše zorganizovat a nebát se zapojit muže. Bylo mi jasné, že návrat po mateřské dovolené nebude snadný zejména v prvních dnech než se celá rodina zorganizuje a doslova si vše natrénuje. Teď říkám zcela vážně včetně mé babičky, která byla v tzv. rodinné pohotovosti, kdyby něco vybuchlo. Musela jsem do práce dojíždět a manžel také. Tím vybuchnutím jsem myslela, kdyby třeba nejen autobus apod. Bylo to hodně náročné, protože byly věci, které se daly jen těžko předvídat. Příklad: vzbudila jsem dcerku, připravila vše malou snídani počínaje (děti dostávaly ráno snídani ve školce) a než jsem se připravila já, dcerka už zase spala kompletně oblečená. Trvalo to zhruba 14 dní než jsme se

všichni zklidnili. Nejvíce stresující bylo pro manžela a mne dojíždění za prací do okresního města a spoléhání se, že autobusy přijedou a když přijely, tak že dojedeme až k nám. Stávalo se, že občas došlo na silnici k autohavárii a pak nic nejelo. Naštěstí nám se to nestalo. Dnes to vše vzpomínám s nostalgií.

Zdeňka (GEN2): Já si dávám trojku (dobře). Naplánováno bylo vše dobře, horší už bylo náš plán uvést do praxe, jak se odborně říká. První měsíc jsme soustavně něco řešili. Na rovinu – kvůli muži. Pokud jsem byla doma, tak jsem vše řešila, protože já, podle jeho názoru, jsem doma nepracovala. Péči o dvě děti nepovažoval za práci. Tak moje mamka řekla, že ho to naučíme taky. Po měsíci pak prohlásila, že je snažší naučit psa poslouchat než mého muže zapojit do výchovy potomků. On pracoval, to ano, ale odváděl svou standardní práci v zaměstnání. Jednou jsem mu svěřila, že vyzvedne malou ve školce, že máme v práci povinné školení. Přijdu domů, muž se dívá na televizi, dcerku nevidím. „Já myslel, že jsi ji vyzvedla.“ Vůbec mě totiž nevnímal, co jsem po něm ráno chtěla. Dopadlo to tak, že si dcerku ze školky musela vzít domů její učitelka, protože školka se v půl páté zavírala. Na plotu byl lístek s adresou učitelky, abychom si dítě mohli vyzvednout. Musím uznat, že po tom „šoku“ šel muž do sebe a stala se nás postupně sehraná parta na vyzvedávání dcerky ze školky a také při ostatních aktivitách. Když se dnes tak nostalgicky zamyslím, tak jsem přesvědčena že jako celek si mi skloubení pracovního a rodinného života podařilo. Někdy jsem měla tehdy vztek, když se něco nepodařilo, ale dnes si spíše připomínáme humorné scénky, ke kterým občas docházelo.

Kristýna (GEN1): Dávám si jedničku (výborně). Moje úloha byla ulehčena tím, že jsme tehdy žili v menším patnáctitisícovém městě nedaleko Prahy. Ve městě bylo sedm velkých mateřských škol a také závodní a městské jesle, které vznikly spoluprací vedení velkého podniku a tehdejšího městského národního výboru. Do mateřské školy, kam jsme

spádově spadali, to bylo necelých deset minut, do jeslí opět minut déle. Režie byla jako na drátku. Kolo bylo hlavní dopravní prostředek. Mladší dcerku na přední sedačku, syn stoupl na šlapku u kola, chůze do mateřské školy, tam nahlášeno, že syn je už tam, učitelky si pohlídaly, aby se převlékl. Já zatím popojela kousek dál do jeslí, tam dceru převlékla, předala, zpátky do mateřské školy provést kontrolu, zda syn je ve třídě, fořem na autobus (občas se zapomenutými návleky). Řidič už maminy znal, tak občas minutku dvě počkal a za chvíli okresní město. Dneska jsou obě zařízení vedle sebe jako školky a některé maminy na hřišti vykládají, jak je to děsné, že je to daleko – prosím je to deset minut. Ta mladá generace je nějaká z pohodlnělá. Myslím si, že díky tehdejší výborné občanské vybavenosti města se naší rodině podařilo vše zvládnout, tedy i spojení mého pracovního a rodinného života.

Kamila (GEN2): Myslím si, že dvojku (chvalitebně) si mohu dát. Byli jsme s mužem ze začátku trochu informačně pozadu, než jsme se naučili lépe a hlavně operativně komunikovat, když se stalo něco nečekaného a bylo nutné improvizovat. Když bylo potřeba, záchrannou brzdou byla některá z babiček. Snažili jsme se raději zvládnout vše sami. Samozřejmě, za pomoc jsme byli rádi, umožňovalo mi to celkem dobře skloubit zaměstnání a péči o rodinu. Jenže. Problém byl v tom, že babičky se u nás nezdržely chvíli, ale zůstaly třeba dalších několik hodin, přičemž obě shodně očekávaly, že se jim po tu dobu budu plně věnovat. Musím na rovinu přiznat, že tchýně byla aktivnější. Jak viděla, že někde je nutné pomoci, tak si buď hrála s dětmi anebo se klidně chopila nějaké práce, třeba žehlení. Takže když se u nás ocitla, raději jsem dopředu prádlo k žehlení schovala. To moje maminka se na tu hromadu podívala, přičemž řekla: holka, já tě lituju, to budeš žehlit snad dvě hodiny (smích). Na druhou stranu si vnučku vzala k sobě třeba na celou neděli.

Shrnutí

Třetí, závěrečná dílčí výzkumná otázka se týkala hodnocení skloubení pracovního a osobního života. Pro ženy znamená vždy přechod z rodičovské dovolené zpět do pracovního poměru velkou psychickou a organizační zátěž, která se zvyšuje v případě, že partner z jakýchkoli důvodů není schopen nebo také ochoten pomoci alespoň v počátcích než se všechny činnosti tzv. zaběhnou. Aby bylo možné provést alespoň základní porovnání pouze z informací, které ženy sdělily, dostaly příležitost k sebehodnocení. Že byly k sobě kritické, svědčí fakt, že se nebály přidělit si horší stupeň hodnocení. Z toho je vidět, že si uvědomovali zpětně to, co prožily a dokázaly si z výsledků vzít pro sebe ponaučení.

Celkové hodnocení kvalitativního průzkumu

Průzkumu se zúčastnilo 20 žen různého věku ve dvou základních generačních jednotkách označených jako generace jedna a generace dvě. S ohledem na počet účastnic, pro tento způsob průzkumu poněkud neobvyklý, nebylo možné uvést v práci vyjádření všech účastnic včetně vyjádření v tabulkách, protože by se celý průzkum stával nepřehledným. Prezentovaná vyjádření tak byla ukázkami názoru žen obou generací. Do tohoto celkového hodnocení jsou již zahrnuty i odpovědi a názory žen, které nebyly zatím přímo prezentovány.

Cílem praktické části bylo srovnání přístupu k rodičovství a také výchově dětí u generace osob, jejichž děti se narodily v letech 1975 až 1985, a přístupu k této problematice v generaci těchto dětí (jejichž děti se narodily v rozmezí let 2000 až 2015).

Základní výzkumná otázka zněla: Byly ženy spokojeny se svými zkušenostmi souvisejícími s nástupem do zaměstnání v době, kdy jejich dítě bylo v raném věku od jednoho do šesti let?

První dílčí otázka zněla, jaký byl hlavní důvod k rozhodnutí vrátit se do zaměstnání prakticky dříve než původně ženy chtěly.

Z 10 odpovědí žen uvedly ženy z GEN1, že hlavním důvodem byl nedostatek finančních prostředků (30 %), u 10 žen GEN2 (60 %).

Druhým nejčastěji uváděným důvodem byl domácí stereotyp, kterým trpělo stejné procento žen obou generací (20 %).

Současně se stereotypem skončil syndrom vyhoření jako důsledek téměř nikdy nekončící práce. Celkově uvedlo faktor z GEN1 20 % žen, u žen z GEN2 toto překvapivě uvedla jen jedna respondentka (10%). V průběhu rozhovorů ženy z GEN1 uváděly, že měly minimální možnost jakýmkoli způsobem se odpoutat na trochu delší dobu od rodiny, aby se stačily odreagovat. Televize ani jedna z žen, která uvedla syndrom vyhoření, pro ně nebyla správným motivátorem. Naopak ženy z GEN2 uváděly konkrétní případy, jakým způsobem řešily odstranění stereotypu a vyhoření. Jedním z nich byla možnost domluvit se s kamarádkou nebo kamarádkami a odjet alespoň na tři dny na wellness rekreaci apod. Jedná se o způsob uvolnění, který by pro předcházející generaci vůbec nepadal do úvahy. Ženy všeobecně v letech mládí GEN1 samy nechodily ani do restaurací, když se nechtěly stát cílem nežádoucí pozornosti a také nevhodných poznámek. To dnešní generace zřejmě nepochopí.

Druhá dílčí výzkumná otázka hledala odpovědi na otázku, jaké konkrétní nabídky jim předloženy pro jejich kladné rozhodnutí vrátit se dříve do zaměstnání oproti původnímu předpokladu.

Z výsledku týkajícího se řešení financí a zvýšení odměny za práci u GEN1 (30 %) žen uvedlo, tento faktor jako rozhodující. U GEN2 je

viditelnější nárůst tohoto faktoru, a to ve výši 50 % žen z celkového počtu této skupiny. Ženy uváděly především nedostatek finančních prostředků dokonce na pokrytí základních potřeb, které řeší krátkodobými půjčkami. To na druhou stranu nemohly využívat ženy z GEN1, protože taková nabídka dříve neexistovala. Žen z GEN1 (40 %) ocenilo prakticky vlastní bezstarostnost, že by jejich dítě nebylo přijato do jeslí nebo školek, jejichž počet byl v té době dostačující, plně pokrývající potřeby žen s péčí o jejich dítě. Ženy měly jistotu před narozením dítěte (podávaly se přihlášky těsně před porodem, byly předběžné pro orientaci, kolik míst bude potřeba), po porodu se zadávaly přihlášky závazné. Nástupní termíny byly dvakrát ročně. U žen GEN2 ocenilo tuto výhodu pouze 30 %. Z dalšího šetření vyplynulo, že ženy GEN2 využívají jesle jen minimálně (většinou ženy s vyšším vzděláním, které nastupují do zaměstnání dříve, často po skončení mateřské dovolené – 15 %). Mateřské školy využívá pouze 30 % žen. U GEN1 celkem 20 % žen ocenilo možnost nabídky závodního stravování s využitím i pro své partnery (také pro ně platila režijní cena). Otázku závodního stravování naopak neřešila žádná žena z GEN2. Pro ně byla rozhodující možnost nabídky pracovat z domova (20 %) formou Home office. Za prvé tato forma práce nebyla v České republice v období, kdy na mateřské byly ženy z GEN1 známa, za druhé, v případě žen průzkumu GEN2 tuto možnost uvedly ženy, jejichž povolání to umožňovalo (administrativa apod.).

Zajímavostí je, která ovšem stojí za zmínku, že pouze jedna firma nabídla mamince, která se vrací do zaměstnání, možnost dalšího vzdělávání se. Maminka byla doma více než tři roky se 2 dětmi, takže firma zřejmě oprávněně předpokládala, že při své práci bude potřebovat vzdělání si doplnit, protože firma modernizovala technologické postupy. Podle informací respondentek vycházejí z pracovních, technických a technologických požadavků pracovních procesů. Některé respondentky

vedly, že se s některými bude chtít seznámit až po skutečném nástupu na své pracoviště. Ne všechny nastoupí na původní pracovní pozici.

Třetím okruhem se zabývala otázka zaměřená na sebehodnocení úspěšného zapojení se do pracovního procesu a jeho skloubení s osobním životem v rámci rané péče o dítě. Pro zjednodušení, a přitom získání přehlednějších výsledků mělo pomoci oznámkování se formou školního známkování ve stupnici od jedné do pěti. Hodnocení známkou pět nebo čtyři si neudělila ani jedna respondentka z celkového počtu. Hodnocení známkou tři (dobře) tvoří z celku 30%. Hodnocení známkou dvě (chvalitebně) tvoří z celku 35 %, taktéž jako hodnocení známkou jedna (výborně) 35 %.

Celkový závěr hodnocení kvalitativního průzkumu

Průzkum se uskutečnil na téma podílu žen na pracovním procesu spojeném s ranou péčí o dítě. Jedná se o životní etapu, která je pro dítě a jeho další život rozhodující. Tvoří přípravné období pro další celoživotní vzdělávání se a úspěšné zapojení se do pracovního procesu. Průzkum prokázal, že si ženy uvědomují svou spoluodpovědnost za rodinu. Z hlediska genderového pohledu nelze konstatovat, že je příliš rozdílného ve zjištěných údajích. Ženy budou dál rodit a vychovávat děti, dále budou chodit do zaměstnání, protože to bude potřeba. Ženy dále budou hledat možnosti, jak vylepšit rodinný rozpočet, dál budou muset skloubit rodinný a pracovní život. Od ženy bude společnost a její manžel nebo partner očekávat, že zvládne to, co jiní ne. Přece to tak bylo odjakživa. Že je muž živitel rodiny? To bývalo. Dnes je jí často jen živitelka. Žena je tou, kdo motivuje a iniciuje muže, aby se více podílel na životě rodiny, a to nejen penězi, ale skutečnou výchovou potomka. Ostatně takové a podobné návrhy byly prezentovány i v rozhovorech. Ženy samy na otázku, aby prezentovaly rozdíly v genderových rolích odpovídaly, že kromě

těhotenství, porodu a kojení by muži měly umět zastat to, co musí ženy, pak se nikdo nemusí bavit o „nějakém“ genderu.

3 ZÁVĚR

Bakalářská práce byla zaměřena na aktuální téma, kterým je úloha ženy a péče o dítě v raném období včetně řešení celkové problematiky spojení zaměstnání a osobního života v kontextu genderových vztahů. Lze oprávněně konstatovat, že se jedná o téma, které se dotýká prakticky každého občana od narození až do stáří. Zatímco se o malé dítě starají rodiče, převážně matka (čest otcům), kteří jsou v tomto ohledu lepší, pomáhají babičky, na spoluvýchově se podílejí učitelky v mateřských školách, učitelé v základních školách, přičemž řetězec osob pomáhajících s výchovou se postupně rozšiřuje o celoživotní vzdělávání se, které prakticky nekončí ani v době, kdy se jedinec zapojuje do pracovního procesu. Obsah bakalářské práce se odvíjel od základu vzniku rodiny ve spojení s teorií, vysvětleny byly základní, nejvíce používané pojmy. Nechybělo pojednání o vývoji rodiny z celosvětového a historického hlediska. Pozornost byla věnována podrobné charakteristice současné české rodiny, jejímu postupnému vývoji, jednotlivým funkcím, rodičovské rané péči a interakci rodičů a dítěte, jejichž kvalitní budování má zásluhu na vychování řádného člověka. Teoretická část následně analyzuje vývoj první etapy vývoje v období od 50. let 60. století a následně druhou etapu datovanou od roku 2000. Podrobně se zabývala problematikou sladění pracovních a rodinných povinností žen, které pečují o děti v raném období. Teoretickou část uzavírá podkapitola věnovaná úloze mužů a žen z genderového hlediska. Teoretická část byla ve své podstatě literární rešerší české odborné literatury, přičemž nechybí ani zahraniční literatura zabývající se převážně problematikou genderu v druhé polovině 20. století. Literatura zahraniční představovala díla zabývající se analýzou politiky genderu prakticky o několik desetiletí dříve než v České republice. Ocenit je třeba také přínos českých autorek, které v prostředí typické pro socialismus neváhaly vydávat díla s genderovou tematikou, protože byly

přesvědčeny o tom, že jsou to díla potřebná pro osvětu českých žen. Autorky se ocenění dočkaly teprve po roce 1989, kdy bylo možné se poprvé rozsáhle seznámit s jejich znalostmi a zkušenostmi tolik důležité pro zlepšení postavení žen v České republice.

Druhá část byla praktická. Obsah odpovídal tématu. Cílem práce bylo srovnání přístupu k rodičovství a výchově dětí u generace osob, jejichž děti se narodily v letech 1975-1985, a přístupu k této problematice v generaci těchto dětí (jejichž děti se narodily v rozmezí let 2000 - 2015). Pokusím se popsat shody a rozdíly genderových rolí tohoto období rodičovství a raného dětství. Autor se rozhodl uspořádat kvalitativní průzkum s využitím pozorování a zároveň nestrukturovaného rozhovoru. Rozhodl se, že se osloví cca 20 osob se žádostí o spolupráci. Podrobně postup popsal v metodice průzkumu. Vzhledem k tomu, že se jednalo o zúčastněné pozorování a zaznamenávání rozhovorů, stanovil se velmi náročný cíl, zejména časově. Z organizačního hlediska bylo náročné vyhledávání respondentů, dny pobytu s každým z nich, následné přepisy rozhovorů. Navíc si uvědomoval, že bude obtížné skloubit poznatky, protože počet osob byl určitou komplikací. Výsledky průzkumu prokázaly, že české ženy jsou za desetiletí vysokých nároků na ně státem i veřejností všeobecně kladených, zvyklé na plnění náročných úkolů. To se také týká péče o děti v raném věku a péče o děti bez ohledu na jejich věk. Proto také z průzkumu nevyplývalo, že by ženy uváděly, že na práci nestačí. Dobře si uvědomují, že muži byli po desetiletí ve společnosti prezentováni jako subjekty, které živí celou rodinu, proto těžce pracují, zatímco žena se doma pouze stará o děti, něco uvaří a stále není spokojená. Přestože se při definování výhod a nevýhod tohoto průzkumu a použitých metod hovoří, že se výsledky hůře srovnávají, pravdu vidí autor v tomto tvrzení pouze částečnou. V případě tohoto tématu ženy samy si rozdělily, co je pro výchovu dítěte zvláště v tomto rané věku podstatné, co méně, co je podstatné v osobním a pracovním životě více a co méně. V průzkumu ženy

samy rozhodly – podstatné ke skloubení všech nutných činností tak, aby je bylo možné zvládnout.

4 SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A PRAMENŮ

BOCK, Gisela. *Ženy v evropských dějinách: od středověku do současnosti*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2007. Utváření Evropy, s. 15. ISBN 978-80-7106-494-7.

ČÁP, Jan. *Rozvíjení osobnosti a způsob výchovy*. Praha: ISV, 1996. ISBN 80-85866-15-3.

ČERMÁKOVÁ, Marie. Gender, společnost, pracovní trh. *Sociologický časopis*, 1995, roč. XXXI, č. 1, s. 13. ISSN 0038-0288.

DISMAN, Miroslav. *Jak se vyrábí sociologická znalost: příručka pro uživatele*. 3. vyd. Praha: Karolinum, 2000, s. 94. ISBN 80-246-0139-7.

DUDOVÁ, Radka. Gender a well-being: „Životní blaho“, jeho distribuce v rodinách a role sociálních politik. Třetí sympozium akce Cost 34. *Gender, rovné příležitosti, výzkum*, 2007, roč. 8, č. 2, s. 106. ISSN 1213-0028 (print).

ERIKSEN, Thomas Hylland. *Sociální a kulturní antropologie: příbuzenství, národnostní příslušnost, rituál*. Praha: Portál, 2008, s. 42. ISBN 978-80-7367-465-6.

FLAXOVÁ, Jane. Postmodernismus a vztahy mezi pohlavími ve feministické teorii. *Filosofický časopis*, 1994, roč. XLII, č. 4, s. 598-608. ISSN 0015-1831.

FOX, Robert. *Kinship and Marriage: An Anthropological Perspective*. Cambridge: Cambridge University Press, 1967, s. 31. ISBN 05212778236 (paperback).

GIDDENS, Anthony. *The constitution of society: outline of the theory of structuration*. Cambridge [Cambridgeshire]: Polity Press, 1984, ISBN 0745600077.

GIDDENS, Anthony. *Sociologie*. Praha: Argo, 1999, ISBN 80-7203-124-4.

GJURIČOVÁ, Šárka a Jiří KUBIČKA. *Rodinná terapie*. Praha: Grada, 2009, s. 52. ISBN 978-80-247-2390-7.

GOOD William. J. *World Revolution in Family Patterns*. New York: Free Press, 1963.

HARTL, Pavel a Helena HARTLOVÁ, 2000. *Psychologický slovník*. Praha: Portál. ISBN 80-7178-303-X.

HASMANOVÁ MARHÁNKOVÁ, Jaroslava. Genderové nerovnosti ve stáří: marginalizace a zvýhodnění žen ve stáří. *Gender, rovné příležitosti, výzkum*, 2008, roč. 8, č. 2, s. 28. ISSN 1213-0028. Print.

HEITLINGER, Alena a Zuzana TRNKOVÁ. *Životy mladých pražských žen*. Praha: Sociologické nakladatelství, 1998. ISBN 80-85850-56-7.

HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*. Praha: Portál, 2005. ISBN 80-7367-040-2.

HUBINKOVÁ, Zuzana. *Psychologie a sociologie ekonomického chování*. 3., aktualiz., dopl. a přeprac. vyd. Praha: Grada, 2008. Psyché (Grada). ISBN 978-80-247-1593-3.

CHEAL, David. *Sociology of family life*. Basingstoke: Palgrave, 2002, s. 4. ISBN 0-333-66578-3.

KOCIANOVÁ, Renata. *Personální činnosti a metody personální práce*. Praha: Grada, 2010. Psyché (Grada). ISBN 978-80-247-2497-3

KŘÍŽKOVÁ, Alena. Nepříliš harmonická realita. Rodičovské kombinace práce a péče v mezích genderové struktury současné české společnosti. *Gender, rovné příležitosti, výzkum*, 2007, roč. 8, č. 2, s. 63. ISSN 1213-0028 (print).

KUCHAŘOVÁ, Věra. Ekonomické podmínky sladování rodiny a zaměstnání v České republice a ve Francii: komparace se zaměřením na kontext potřeb a zájmu o služby denní péče o děti. Praha: VÚPSV, 2013. ISBN 978-80-7416-128-5.

KUTÁLKOVÁ, Dana. *Vývoj dětské řeči krok za krokem*. 2., aktualiz. a dopl. vyd. Praha: Grada, 2010.. Pro rodiče. ISBN 978-80-247-3080-6.

LANGMEIER, Josef a Marie KŇOURKOVÁ. *Psychologie*. Č. 1, *Úvod do obecné a sociální psychologie*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1984.

LANGMEIER, Josef a Dana KREJČÍŘOVÁ. *Vývojová psychologie*. 2., aktualiz. vyd. Praha: Grada, 2006. Psyché (Grada). ISBN 80-247-1284-9.

MAŘÍKOVÁ, Hana. Muž v rodině: demokratizace sféry soukromé. Praha: Sociologický ústav AV ČR, 1999. *Working papers*, s. 15. ISBN 80-85950-69-3.

MAJEROVÁ, Věra a Emerich MAJER. *Empirický výzkum v sociologii venkova a zemědělství*. Část II. Praha: ČZU, 2007, s. 6-7. ISBN 978-80-213-1671-3.

MATĚJČEK, Z. *Rodiče a děti*. Praha: Avicenum, zdravotnické nakladatelství, 1986. ISBN 08-011-86.

MATĚJČEK, Zdeněk. *O rodině vlastní, nevlastní a náhradní*. Praha: Portál, 1994. Rádci pro rodiče a vychovatele. ISBN 80-85282-83-6.

MOŽNÝ, Ivo. *Sociologie rodiny*. Praha: Sociologické nakladatelství, 1999. ISBN 80-85850-75-3.

MOŽNÝ, Ivo. *Moderní rodina. Mýty a skutečnosti*. Brno: Blok. ISBN 80-7029-018-8.

MOŽNÝ, Ivo. *Rodina a společnost*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2006. Studijní texty (Sociologické nakladatelství). ISBN 80-86429-58-X.

MOŽNÝ, Ivo. *Rodina a společnost*. 2., upr. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2008. Studijní texty (Sociologické nakladatelství), s. 277. ISBN 978-80-86429-87-8.

MÜHLPACHR, Pavel. *Sociopatologie*. Brno: Masarykova univerzita, 2008, s. 153. ISBN 978-80-210-4550-7.

PRŮCHA, Jan, Eliška WALTEROVÁ a Jiří MAREŠ. *Pedagogický slovník*. 4., aktualiz. vyd. [i.e. Vyd. 5.]. Praha: Portál, 2008, s. 202. ISBN 978-80-7367-416-8.

PRŮCHA, Jan a Roman ŠVARŤÍČEK. *Etický kodex české pedagogické vědy a výzkumu*. *Pedagogická orientace*, 2009, roč. 19, č. 2, s. 89–105. ISSN 1211-4669.

REES, Teresa, 2005. Reflections on the Uneven Development of Gender Mainstreaming in Europe. *International Feminist Journal Of Politics*, roč. 7, č. 4, s. 562. ISSN 1461-6742. (Print).

REICHEL, Jiří. *Kapitoly systematické sociologie*. Praha: Grada, 2008. Sociologie (Grada). ISBN 978-80-247-2594-9.

REICHEL, Jiří. *Kapitoly metodologie sociálních výzkumů*. Praha: Grada, 2009, s. 96-97. Sociologie (Grada). ISBN 978-80-247-3006-6.

RODGE, Jan-Uwe. *Výchova dětí krok za krokem*. Praha. Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-249-2.

SCOTT, H. *Women and socialism: Experiences from Eastern Europe*. London: Alison and Busby, 1976.

SLAMĚNÍK, Ivan a Jozef VÝROST (eds.). *Aplikovaná sociální psychologie: [člověk a sociální instituce]*. Praha: Portál, 1998. ISBN 80-7178-269-6.

STONE, Lawrence. *The family, sex and marriage in England 1500-1800*. New York, NY [u.a.]: Harper & Row, 1977. ISBN 0060141425.

STŘELEČEK, Stanislav. *Kapitoly z teorie a metodiky výchovy I*. Brno: Paido, 1998. Edice pedagogické literatury. ISBN 80-85931-61-3.

STRÍLKOVÁ, Ivana. Dilemata pozitivní diskriminace a gender mainstreaming jako možné řešení? *Gender, rovné příležitosti, výzkum*, 2005. Roč. 6, č. 2, s. 19. ISSN 1213-0028. Print.

SYSLOVÁ, Zora, Irena BORKOVCOVÁ a Jan PRŮCHA. *Péče a vzdělávání dětí v raném věku: komparace české a zahraniční situace*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2014. ISBN 978-80-7478-354-8.

ŠAUEROVÁ, Markéta. Posuzování krizových situací v rodině samotným dítětem pod vlivem mediálně prezentovaných „vzorů“ rodiny. In HÁRDY, Maria (eds). *Sociální patológia rodiny*. Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie. Bratislava: Vysoká škola zdravotníctva a sociálnej práce sv. Alžbety, 2011. ISBN 978-80-8132-000-2.

VIDOVIČOVÁ, Lucie. *Stárnutí, věk a diskriminace – nové souvislosti*. Brno: Masarykova univerzita, Mezinárodní politologický ústav, 2008, s. 160-161. ISBN 978-80-210-4627-6.

VODOCHODSKÝ, Ivan. Patriarchát na socialistický způsob: K genderovému řádu státního socialismu. *Gender, rovné příležitosti, výzkum*, 2007, roč. 8, č. 2, s. 36. ISSN 1213-0028 (print).

WILDEMUTH, Barbara M. *Applications of social research methods to questions in information and library science*. Westport, Conn.: Libraries Unlimited, 2009, 222-231. ISBN 978-1-59158-503-9.

Grafy

Graf 1 Rozdělení respondentů podle věku v % (N = 40)

Graf 2 Rozdělení dle sociálního statutu Generace 1 v % (N=20)

Graf 3 Rozdělení dle sociálního statutu Generace 2 v % (N=20)

Tabulky

Tabulka 1 Spárování respondentek do dvojic

Tabulka 2 Hlavní důvody rozhodnutí pro návrat do zaměstnání

Tabulka 3 Konkrétní nabídky pro návrat do zaměstnání

Tabulka 4 Hodnocení schopnosti skloubení pracovního a osobního života

5 RESUMÉ